

Виходить у Львові 1-ого і 15-ого кожного місяця в об'ємі трьох аркушів.
ПЕРЕДПЛАТА ПЛАТНА З ГОРИ ВНОСИТЬ:
 З додатком „Словар російсько-український“: на цілий рік 8 вяр., [для за-
 гралици 8 рублів або 16 марок]. — Без „Словаря“: на цілий рік 6 вяр., [для
 загралици 6 рублів або 12 марок], на пів року 3 вяр., на чверть року
 1 вяр. 50 кр. — Одно число коштує 30 кр.

Редакція, адміністрація і екенедія у Львові, при ул. Академічній Ч. 8.
 Рукописи мають бути писані правописно „Зорі“. Твори узані ре-
 дакцією непридатними до поміщеня, звертає ся авторам [на їх кошт] без
 подяненя причини. — Редакція відповідає тільки на ті письма, до котрих
 долучено поштою марку: ся постанова не дотичить письменників, що
 містять свої твори в „Зорі“.

ОБЛОГА БУШИ.

ІСТОРИЧНА ПОВІСТЬ З ЧАСІВ ХМЕЛЬНИЩИНИ — МИХАЙЛА СТАРИЦЬКОГО.

◆ [Далі.] ◆

II.

Ніч. Тихо й похмуро в Орнєвній сьвітлиці, що в закут-
 ній башті. Висока, цівчата сере-
 дна, обмежена товстезними
 мурами, ділить ся стінами на хрест;
 в одному з сегментів умістилась
 кімната, чудної форми, з високою
 стелею яка закінчалась склепін-
 вєм. Під одною прямою стіною
 до богів приголівем стоїть ліжко
 дівоче; знід глазетового наметика
 визира безліч подушок і подуше-
 чок в білих як сніг пошивках.
 Під другою прямою стіною широко
 розєїла ся груба; блескучі кахлі
 визерунками розмальовані хитро;
 на довгій лежанці гріють ся тов-
 сті суліє і сушать ся трави па-
 хучі. Тут же побіч і визенькі
 двері вхідні; над ними висять
 мальована на прочудо картина:
 на одній гілці повішено жид,
 Татарина і собаку, з написом ве-
 лезначним: „Жид, Татарин, со-
 бака — віра однака“. В третій,
 вигнутій луком, надвірній стіні
 прорізане вікно, вузке-вузке та
 глибоке, майже не вікно, а бій-
 ниця: і в ясний, соняшний день
 через ту розцілину мало до ді-
 вочого покою сьвіту сягає а те-
 пер вола якось ляховісто-чорніє.
 Проти вікна в гострім кутку та
 лавицки лагідно й ясно багало наставлено там богів і в ря-

мах, і в ривах коптовних, і київського, і польського пшєма,
 а перед ними на довгім шнурку, оздобленім папіровими кві-
 тами, висить ляшпадка. Легесень-
 кий, третячий сьвіт її осяєє сти-
 ха сьвятобликий лик Божої Ма-
 тері, що своєю ризою закрила мир
 від напастий; променистими, хист-
 кими пасмами стедеть ся сьвіт по
 мурах і по високих склепіннях,
 яскупить по гранястому шклу, ви-
 готить на одній сулії, мягко ле-
 жить на ріжку підушки і на роз-
 сипаних по її хвилях з русявого
 шовку, і никне в сутні на круг-
 лій стіні; а на долівці, під ляш-
 падкою саме, тремтить пляма круг-
 ляста, від неї довгими смужками
 розбігають ся тіні, ламають ся по
 стінах і збігають ся аж на скле-
 пінні біля залізного гака, до якого
 і шнурок причеплено. Хімерні,
 довгасті тіні жарвеними нарисами
 лежать на білій сосновій підлозі,
 повзуть по мурах, хитають ся,
 тремтять і словняють кімнату
 якмясь таємничим смерком.
 А на дворі скаженіє буря;
 вітер гуде і жалібно в комині
 вєє, мов голосить по згубі ко-
 гось близького, дорогого... В ку-
 точку трєкотить стіха ляшпадка
 На ліжку, до підушки причаши-лицем Катри лежить

Д-р Володимир Александрів.

непорушно; тільки часами ледве примітно здригають ся плечі у неї. Спала на неї намітка і одним кінцем на подушці звисла, а другим долі лягла; коса вибилася зпід кораблика і, звинувшись химерним вузлом, несудухняно лягла на плечі; одно крило плахти відхилилось свавольно і виявило огрядну ніжку, узуту в червоні чобітки з срібними підківками. Тільки на частині голівки, на заломі коси, та на одному плечі лежать сьвітові плями, а решта в темряві з наметика потовула.

Край вузкого вікна, схиливши на руки чоло, і встромивши очі в чорну пітьму, сидить мовчки Орися; вона силкуєть ся туди прозирнуть, куди пішли дорогі її серцю люди, вона прагне дізнатъ, що дієть ся тепер у містечку Буші і в пригороді; але густий морок закрива від неї далиню чорним серпанком, і тільки коли-не-коли на тім морі безпросьвітньої темряви заблума якась непевна іскра і згасне...

Орися повернулася до образу і зупинила на Діві Пречистій свої замислені очі; від довгих вій лягла сутінь стріласта на її личка бліді; руки її з несили на коліна упали і спелелись у стисі нервовім; в нахмурених бровах непохибна думка застигла. Довго і нерухомо так сиділа Орися: чи вона складала з благання молитву, чи доручала Небесній Розважниці свою тугу-печаль, — зостало ся то тайною.

Нарешті Орися повагом перевела свої очі, що сьвітили ся темним огнем на ліжку, на Катрю — і на її виду перебігла хмарина.

— Годі, Катре! — промовила вона строго. — Не плакати тепер, не в словах губить силу, а набиратись треба її для остатньої боротьби.

Катря ще більш заридала безнадійно і глухо, і її плечі заколихали ся під хвилями збурених мук.

— Гріх! От перед цією святою Матірю гріх! — показала на образ Орися. — Вона віддала ради нас Свого Сина на муки, на смерть, а ми будемо побиватись, що доведеть ся за віру сьвяту й за вітчизну вмерти?

— Не те, не те!... — відповіла риданнями Катря, підвівши голівку і спершись нею на руку. Кучеряве пасмо русявого шовку зпід очіпка упало на її заплакані очі і надало молодесенькому обличчю вираз дитячий, — нестотно ображене дівчиняток зликала, почувши ласку уперше. — Не те! А дай мені виплакаться! Дай мені в останній раз, тут... на самоті... натішитись своїм лютим горем... а там уже я не заплачу!

— Сором з своїм горем тепер панькатись! — ласкавійшим уже голосом корила Орися, присівши до Катрі і гляючи її шовкове волосся. — Коли-б воно на тебе лишень упало саму, то тоді-б могла... а воно-ж на всіх нас злягло рівним тяжаром, і роздавить всіх нас разом, укулі...

— Не на всіх, не на всіх однаково! — гвалтовно скрикнула Катря і заломила в скрутонці руки.

— Як неоднаково? — навіть схопилася Орися. — Та хіба у тих, що пішли туди на певний загин, не було ні радостий, ні утіх на землі, або що?

— Може й були, та вони вже ними натішились, а я не нажилася ще на сьвітлі... — відмовила, рвучи слова, Катря.

— А я чи нажилася? — спитала нервово Орися. — Туди... на муки... на страту... мій батько пішов... єдине моє кохання, єдина відрадість... єдина моя слава і втіха; але глянь — я не плачу, і не збентежу його остатньої хвилини словом.

— Ох, правда — мовила Катря, гамуючи сльози. — І ти не нажила ся, але ти й не жила зовсім! Ти не зазнала іще того щастя, яке охоплює райською жагою і розум, і волю, і серце, і всю людину цілком приковує до втіхи земної... ти ще не кохала!

— Почім ти знаєш? — відказала упавшим голосом Орися, і провела рукою по білому чолю, немов бажаючи змести з його уїдливу боліч. — А може кохання моє ще страшнішою пнявкою впалося мені в серце!

— Твоє кохання? — нестямилася Катря, підвівши голівку і затаївши враз сльози: дитяча цікавість перемогла її страждання. — Ти, моя перша подруга, посестриця — і ніколи мені про те не промовила й слова.

— Суть такі рани, які жадалося би і від себе самої сховати, а не то, що від миру, — важко зітхнула Орися, відвернувши від Катрі свій зрушений вид.

— Орисе! Ріднесенька! Зірочко моя! — обнімала Катря свою кохану посестрицю, переставши плакати і ласкаючи свою товаришку по горю. — Скажи мені, хто? Поділись горем — легше буде... Коли виплачеш ся і розважиш тугу — завжди на душі легшає...

— Ти пам'ятаєш того козака... Антона Корецького... що до нас приїздив у Бар?

— А, пам'ятаю, пам'ятаю... Такий гарний, хороший, з русявими кучерями, синіми очима і білим, панським лицем?

— Так, так!

— Як не пам'ятати! Пам'ятаю і за сто сажнів пізнаю. Я в його, коли признатись тобі, — усміхалася уже Катря, щаслива тим, що тайну вивідає, — мало, мало не закохалася... не здодала чисто і глянути на ті закручені вусики... Тільки тривай... — зупинилася вона, міркуючи... — Адже-ж то брат твій? Він тебе називав сестрою?

— Ні, він не брат: він по крові мені був овсім чужим, а по серцю... ех! — Орися нетерпляче махнула рукою. — До чого ці спогадки і тепер? На віщо наумчене серце вражати?

— Квіточко моя, сонечко ясне! — благала Катря. — Скажи... поведай, хоч кришечку... хоч капелиночку!

— Ах, яка бо ти! Нестотно мале дитинятко, — годилася через силу Орися. — Довго розказувати, а ще довше переживати ті муки. Бачиш, — я з тобою спізнала ся в Барі, а ми перше сиділи далеко на хуторі: я там росла ще дитинкою... і так було славно, ох, як славно! Батько приїздив часто... мати жила... кохала, ласкала мене: я її ледве згадаю... Потім наш хутір спалили... матір те-ж... Як приїхав на пожаріще батько, повеленів, заскреготав зубами і знову кудись то майнув. А за тиждень вернув ся і приїз з хлопчика на кульбаці, літ дев'яти. — „Знайшов, каже, сироту безпритомного на шляху, так треба нам його приховати, за сина прийняти!“ Орися змовкла, пригнічена вагою спогадів давних.

— Ну, ну! Що-ж далі? — допитувалася зацікавлено Катря.

— Що-ж? Звичайно... став він у нас мешкати... в другім хуторі, — ми переїхали далі від Буга: росли ми вкупі, як брат з сестрою, вкупі бігали, пустошали, гулялись... ну, привичаїлись, поріднились... ех, та що й згадувати!

Ні, ні! Докажи бо, хоч капельку!

— Ну, вирости ми; а він стрункий такий став, та моторний, та дужий!... Сьпівав гарно... Батько лочав його вчити герцям лицарським, брав і на Запорозжє з собою в науку... Потім він приїздив до нас такий радісний та щасливий... і до Бару ото... а вже я його так ждала й ожидала, як божого сьвіту... Ну, ми і покохались.

— Так де-ж він, твій Антось?

— Не питай! Як він присягав ся, Боже! А батько раз сам вернув ся до дому й скавав, щоб я отого перевертня, зрадника із голови викинула! — Дячного? — батько промовчав, але я знаю, що він дармо не скаже...

— І ти викинула? Забула його?

— Не руш! Годі! — сказала рішучо Орися, зсупивши брови від вражкої, наболілої муки, і Катря припала до її колін і притихла, почувши невміряне горе.

Звишкли посестри, немов заніміли, замерли: одній боліч здавила до нестяму серце, а другу заколисала недоля, і Катря, мов дитинка, заснула безжурно у своїй подруги на колінах.

Осінний дощ кропить дзвінко шибкі і вітер стогне — веде якийсь сльів похоронний...

Немов темна, мармурова фігура, сидить нерухомо Орися; її погляд сягнув далеко, далеко і потонув у чорнійчій млі...

Зринають з пітьми перед нею друзі, непохожі картини, і віє від них і сьвітом, і ласкою, і теплом.

Тихий, літній вечір. На заході гасне поволі рожевий сьвіт. Біля хати, на килижку стоїть ще вечери; якась баба, не дуже стара, притирає і ложки, і миски... А своєму коханому Орисинятку дає медовики й вишні. На призьбі сидить молодий ще тато Орисин; вуси йому аж на перса упали, а в зубах коротесенька люлька. Схилившись йому на плече, притулилася молодийч хоробна і приїзний, кохано зазира йому в вічі. Розтопившись речената підбігає з сьміхом до татуся

красунька Орися, а батько їй пускає на зустріч клубочками дим... Їй весело, вона заливаєть ся, аж дзвенить і на втеки, та знов таки вертаєть ся з галасом на дим, поки не закашлеть ся; молодийця тоді злякано хапає її і притискає до лона.

— І як таки, тютюном та на дитину! — зірвав ся з її уст лагідний докір.

— Нехай привчаєть ся до запорожського курева! Правда, доноу? — зареготавсь батько і уціпнув за плічку Орису.

— Мамо, я привчусь! — засьміялась дзвінко й Орися, визираючи зпід руки в матері зухвальними оченками і лолючи рученятками дим.

Линуть пахощі від бузку по садочку. Деє рипить віз і гавка собака, над головою прогудів хрущ.

Орися схопила ся його діднати; а це її перейняв другий і вдарив; вона в сльози, і зараз під оборону до тата. А тато ще дратує й сьмієть ся.

— Гай, гай! І не сором тобі? Жука злякала ся! Ти-ж козацька дочка? Так не то, не бій ся жука, а і Татарина-пса... бий їх!

І Орися, підбурена батьком, біжить знов на хрущів; а запашний український вечір ласкаво огорта натомлену землю.

А ось друга ніч... чарівна, тиха. Над головою роасипавсь стожар; райський шлях простяєть угорі зористою стягою; все небо миготить тихими огоньками... Мама на привьбі сядить і жеде тата; він поїхав не на довго, а ось третій день і нема...

А це раптом, як затупотить кіньми... Розліг ся галас; хутір прокинувьсь; перелякані, бліді молодичі і діти повибігали із хат; векочила нянька, кричить: „Вороги!“

— Бери Орису! Ратуй її! Ховай! — до неї з благаннем кинулась мати і передала їй дитинку на руки.

Баба біжить з дорогою ношою в ліс Віти хвиськають їх, огортаєть пільма, гонить жах... Здалеку досягають і лемент, і крики й постріли, а от, через прогалину видко, як на місці, де хутір, зайняли ся немов великі сьвічки, і полумя від них подігнуло аж до огнистого неба.

Червона кров... чорні, обгорілі трупи... жаховиті обличчя... стогін і плач... і сиротинна самотність... тиша могильна... Мамо! Мамо!

Зимовий вечір. Другий уже хутір. Хатка заметена снігом. Намерзлі, манесенькі вікна ледве, ледве пропускають той сьвіт. Баба порастєть ся коло печі. Батько велику книгу чита, про страданків божих, що за віру сьвяту йшли з ухмілкою і в огонь, і на страту. Кожне слово мірної, батькової речі запада їй у душу; а поруч стоїть молодий, кучерявий хлопчина, названий її брат; почуває вона в стуканні серця, що він їй ближчий за брата...

А старий батько розказує уже про діда Дніпра, про скажені пороги, про синє море безкрайє, про криваві сичі з Турками та Татарами, про страшесні бурі, про турецьку неволю, про пекельні тюрми і про смердючі галери...

Але час летить. Яскраве літо і спека. Розжеврене небо, безжмаре високо знялось у безодній блакиті. Вітер ані шелесне; буйне жито своє стигле колоссе до землі клонить, мов просить ся на спочивок в снопи, а не то ронити ме на землю викохане, достигле зерно.

Орися бредє по цьому золотистому морю, розсуваючи його хвилі руками; на голові у неї віночок з васильків та волошок. Хто то крикнув поблизь „атов“, і красень-козак звеняцька вирнув ось перед нею і обнив руками її стан...

Вона чує, як стукотить його серце, вона чує його поцілунки гарячі... їй і боаяно й хороше, і мліє солодким тремтінням серденько...

— Пусти, Антося! Годі бо! Що ти? Побачуть! — вибиваєть ся она із обіймів.

— Хай бачуть! Хай цілий сьвіт збереть ся сюди і перєд усіма, як перед оцим небом, я скажу, що кохаю тебе більше всякої радости, більше життя!

— Коханий мій, любий! — шепоче вона і хова на його дужому плечі свій счервонійлий видочок, а очі її таким щастєм запажають, яким тільки раз на віку займаєть ся серце.

— Твій, твій! І ніщо на сьвіті нас не розлучить! — присягаєть ся ревно козак, притискаючи її до своїх могутніх грудей...

І знов усе лине, зника... далі, далі!

Осіиний дощ кропить дзвінко шибки і вітер стогне — веде якийсь сьпів похоронний...

Тихо рипнули двері, і на порозі з'явилась згорблена бабуса, повязана по очіпку чорною хусткою і в чорній намітці.

— Не спиш усе, моя ягідочко? — прошамкала вона, наблизившись до Орисі. — Уже швидко сьвіт; приляж, засни хоч хвилину... сили наберись... не сумуй!

— Я, бабусю моя, не сумую і Божій волі корюсь! — промовила тихо Орися. — А тільки не спить ся мені... голу дула обсеіли...

— Ох, моя квіточко рожевая! Яка то гірка твоя доля! — зітхнула, проголосила бабуса, цілючи Орису в голівку. — Жити-б тобі та радїти, а мені-б у землі сирій тліти... Ох, а Господь іначе міркує...

— Не наді мною одною Його воля сьвята, а над усіма, — відізвалась спокійно Орися. — Та мені життя мого і не шкода: які в йому радости, які втіхи? От, тільки тата кохала та бабусю, як ньеньку рідньеньку... — і Орися схопила і поцілувала руку у баби.

— Що ти, що ти, моя бєаталанна? — кинулась бабуса обнімати Орису, утираючи дрібні сльози, що котились з старечих очей.

— Люблю, от що! А ховати ні тобі мене, ні мені тебе не випаде: поховає нас хижий зьвір.

— Та ще, моя ягідко, Господь один віда, що станеть ся; а може з потилиці налетить наш славний Богун Іван, дак нечестє вся від його шкиребєртє покотить ся...

— Сили, бабусю, у ворога дуже, не подолати! А проте, — хай буде, що буде, що Богови милє... а ти от що скажи, чи молодю моя матуся умерла?

Молодєсенкою.

— А як горїла вона, ти бачила?

— Годі, годі! Господь з тобою... Най її криє покровом своїм Цариця Небєсна! Не думай... засни хоч трішечки: ти одна тепєр голова на ціле замчице та пан-отець...

— Я засну, бабусю, — обезпечала Орися.

— Засни, моя дитино! А я готую обід і всяку страву, щоб у долину нашим оборонцям знести...

— Ох, бабусю, ньенько моя! Яка ти люба, хороша: все дбаєш лишєнь про других... а я то про себе... Готуйте, готуйте і я піду допомогти... — заметушилась Орися і встала, переклавши обережно на подушку голу Катрі.

— Ні, ні! Ти відпочинь, — там помічницє досить, а ранком і ти не попоможеш. Відпочинь, послухай ся твоєї бабусі, адже я тебе більше за рідної доньки люблю.

— Послухаюсь, бабусю, — згодилась Орися покїрно.

— Пошли їй, Пораднице Катрі сьвята, хоч на хвилиноньку спокій! — промовила побожно бабуса, перєхрестившись до образа і тихо, зовсім згорбившись, вишла з сьвітлиці.

Осіиний дощ кропить дзвінко шибки і вітер стогне — веде якийсь сьпів похоронний...

Зунившись Орися перед ликом Небєсної і тихо навколїшки стала.

— Царице безгрішна! — шепотїли уста її тихо. — До Тебе, до нашого прибіжища тихого лине моя остання молитва! Не від куль, не від стрїл ворожих, не від смерти ховай мєє серце, а від немочі та страху! Пошли і мені, о всєпїтая Мати, силу і мужність, з відважною ухмілкою на страту піти за нашу бездолюну родину, за нашу зневажену віру і за Твою, Панно Пречиста, віковїчну славу!

Лямпадка спалахнула і погасла. Все пірнуло в хмурий пїтьмі, тільки крізь шибки в вікні ледве, ледве сїрів наступающий ранок.

Коли це раптом навдалі щось блискавицею свїргнуло; через хвилину гуркіт розліг ся і полохлива дуна відгукнула його по долині. Задзвенїли шибки; Орися здрігнулась і стала Катрю будити:

— Вставай: уже починаєть ся!

III.

Глупа ніч; про те у польскїм обозї, край намета коронного гетьмана Степана Потоцького жвавий клопїт і рух. Слуги з походнями нишпорять, бігають від маї до маї, видають-

ють і припаси і начиння всяке — куфи, барилки, пляшки; в обгорілій хатині приладналися кухарі з куховарством і край яскравого полузя готують, печуть, на рожні шкварять і дають ся. Навкруги під дрібним, холодним дощем не горять, а курять ся огнища; коло них в туманистих заревах кривавими плямами вбачають ся постави людські, нічі лежать скорчившись, нічі сидячи сплять, і тільки денеде ходять між ними з рушницями пильні вартіві.

А у спустошеній каплиці бенкет іде і варом кипить шляхетське життя.

Розіслані на долівці дорогі килими; розставлені складні шкурятяні канапи й креселка, розложені порожні столи і білими обрусами укриті; на них у срібних тяженних, піренберзької роботи, шандалах горять десятками свічі воскові; на срібній і золотистій посудині їх полузя миготить і блискоче віркамі, яскріє діамантами в кристалі. Сайгаки і голови з веррів стоять на столі; розмаїті потравки, бігоси, лозанки парують і смачним пахом дратують ідець; у куфах, сулеях, пляшках леліють ласкаво та втішно і старки й наливки, і заморські вина і темні та густі сороколітні меді. Слуги метушать ся упадливо та улесно, підносячи більше та більше і вигадливих страв і цілющого трунку.

На каналі, медвежою шкурою вкритій, майже лежить сам вельможний господар, сам гетьман коронний Потоцький, син старого Миколи Потоцького, що завершив сумно під Корсунем свою войову славу. На йому довгі сапанці з золотими острогами і срібна міюрка, а зверху на бпаш — розкішний кармазиновий кунтуш з венеційського оксамиту, облямований горностаєм; на голові собольовий шлик з струсьовим пером, що діамантом коштовним прип'ято. Многоцінне каміння яскріє і свіргоче йому на руках і на застібках і на піхвах прип'ято до лівого боку дамаської шаблі.

І криклива пишнота, і вираз обличчя, що довчасно злиняло на розпустних ночах, і маючі та хітливі очі, і млява, знесилена постава — нагадували швидче фігуру знуженої повії, ніж мужнього ватага Посполитої Речі.

Полдні Потоцькому справа сидить польний гетьман Ляндскоронський; він навпаки одягнений в звичайну войову одіж; обличчя йому повне достоти й поваги; в очах синіх, великих світить ся розум.

За ним сидить в сталевих шелягах воевода Чарнецький, — на всю округу — некло і жах; від його мусанжового, загартованого в боях обличчя віє холодом зимовим; з горбинкою ніс загнув ся йому гаком, нагадуючи дзьоб у хижого птаха; в зеленастих очах яскріє сваволя і лютість.

Ліворуч почотнее місце сина кримського хана Михмета Гірея — на цей раз порожне: він чогось не прибув на сьогоднішній бенкет.

Далі за столами по достотам містять ся панство вельможне; убрате в саяги, єдабаки, золотглави та в зброю блискучу воно зібрало ся тут немов на мазура з пишними красунями-панями та панячками, а не на воюванне суворе. Деяким не вхопило стільців, так вони вірвали зі стін образи, положили їх тилом на зруби, та на них і розсілись. Одного образа вони достать не здохали, бо високо висів, так він і зостав ся у них свідком єдиним.

Не дбаючи про холод і про вітер, що вривав ся в розбиті шибки і хитав трівожливе полузя свіч, обличчя у бенкетарів, розшарені старкою, та добрим венгерським, та литовськими медами, палали огнем і світились зв'яряюю втіхою.

І регіт, і вигуки, і скоромні вигадки, і дзенькіт шклянок і цокіт ножів — все змішалось у галас безладний та дикий.

— На моє зданне, — провадив польний гетьман, захищаючи свою мову ковтками старого венгерського — не слід нам затримувати ся тут повними силами ради якоїсь там жмені ошарпаних гультіпак — і негоже, і мети нема, та і часу жаль: Бельона страх вередлива і за марнуванне часу пометить жорстоко.

— Найперве, — сьорбаючи сонливо з золотого келиха мед, суперечив йому гетьман коронний — панська вельможність надуживає злегка правдоту: ця горетка наволочі нас затримає тут не зможе, а дасть тільки малий відпочивок і сяку-таку роарику.

— Не я, яснійший графе, надуживаю правдоту, не я, — підкреслив свої слова збуренням голосом Ляндскоронський. — Замок Буша — це орлине гніздо: воно недосяжне, спитайте хоч пана Чарнецького.

— Так, вельможний гетьмане, мій батько його будувал, а він знав ся на справі войцькій, і винайшов виборну місцину, — підкресив пан Чарнецький.

— Тим краще, панове, — більше потіхи... але я доведу його вельможности, що над правдоту вчинено гвалт, — вів далі Потоцький і в його масних очах заяскріла ненависть. — Вчора ми одного з того бидла скрутили і він на скорорідці признав ся, що в пригороді засіла лишень купка мізерна якоїсь рвані та втікачів-хлопів, а в вашому ухваленому замку лишилась но жонота сама, розуміє пан — самі кобіти — це раз; в замку сховані усі добра і козачі, і окольних селян, та й нагробовані у поштивої шляхти — це два; в замку на решті ми наловимо живцем молодийці і дівчат... а при наших походних нуждотах, при січових голоднечах-постах — воно не поміха — це три; чи не так би то, лицарство славне?

— Правда, правда, яснійший графе, — загоготіла шляхта. — Се головна річ і по наших нужденних трудах, ой-ой, яка ласа!

— Даруйте, пане гетьмане, — почав було Ляндскоронський...

— „Пшепрашам“, вельможний пане, — перервав його пан Потоцький, і польний гетьман ображений змовк.

— За „кобіт“ і за заласся! — підняв келих Потоцький.

— Віват! — загімотіло навколо.

— Хочай оті хлопки, — вів далі, смакуючи губами Потоцький, — неелгантні, грубі, незграбні і кізляком тхнуть... але іноді, панове, я люблю дичину залежалу... Хе, хе, хе!!

— „Досконале“, ясний графе! — підхопив, потираючи руки, червоновидий, банькатий, з закученими до гори вусами пан Яскульський. — Присягаюсь сьв. Паркелем, що „кобіта“ і вино, та ще як до них додати „пеньонди“ — найкращі утіхи на світі. За Венеру-ж, Бахуса та Меркурія, ясне лицарство! In hoc trinitario est veritas! Віват!!

— Віват! Віват!! — розлягло ся навкруг.

— Тільки єдину увагу додаю я, — відмовив Чарнецький, — щоб українських хлопок до „кобіт“ не єднати: вони — тварюки!

— Між Українками і по красі і по душевним достотам суть привабні жінки і дівчата, — сперечив якось ніяково і нервово молодий шляхтич, що сидів осторонь і не доторкав ся до кубка.

Всі звернули увагу на таке в лицарськїм колі зухвальство, — на оборону підлих схизматок, які у вельможної шляхти малась за найгідші, приижені твари.

Зборонець був оградний і стрункий, — красень-юнак: його біле, благородне чоло, обмежали золотисто-каштанові кучері, на виразнім обличчю світились ласкою і відвагою сині очі.

— Хочай і лицарський повин боронити „кобіт“, але на цей раз, пане, твоя оборона занадто сьмплива і дражлива, — завважив, по невеликій паваі, гетьман Потоцький.

— Даруйте мені, яснійший графе, що я насьмілив ся тут виявити свою думку; але мене змалку наставляли говорити правду усюди, — промовив з достотою молодий лицар, уклонивши ся гетьману низько.

— І я прошу вибачення за його, — додав Чарнецький, — тим паче, що він, на лихо собі, виховав ся у хлопів і не зміг ще досконально спізнати магнацьких звичаїв і обичаїв

— Яким робом міг шляхтич шанобний виховуватись у хлопів? — здивував ся Потоцький.

— Дуже просто, ясний графе: якийсь із сих гайдаман розбишака спалив, ніби то з пімсти за свою бидльську сїмю у мого дівера хутір, вигубив цілу фамілію, і захопив гвалтоту одного лишень хлопчика у полон і повернув шляхетного сина на своє „хлопсько“.

— Він мене мав не за хлопа, а за свого рідного сина, — поправив третячим від обуріння голосом молодий шляхтич

— Сором, пане! — покрикнув грізно Чарнецький. — Через тебе соромітькою криво спалахнув мій вид: не маю гонору і перед лицарством хвалитись своєю ганебною, що бу

зжухений гвалтом сином лічитись тієї години, що твою матір, сестер і братів поконала...

У молодого шляхтича свіргонули очі благородним огнем і він згорда відповів:

— За мене, пане воеводо, не знадобить ся червоніти нікому: хочай я агодован і вихован у хлопській сім'ї, але ті хлопці мене змалку учили правдоті, і цноті й добру, учили до своєї віри схизматичській, і в ворожі людину вважати, і бити ся з ним по лицарськи, чесно.

— Ого-го! — переніс ся ображений буркит докола. Чарнецький збурено стиснув у шаблі держак; Потоцький стукнув об стіл келихом, аж многоцінна рідь розлила ся; один тільки Ляндскоронський усміхнувся самовтішно і згорда.

— Я вірю панському слову, що гайдамаки винищили мій рід, — вів далі поривчато шляхтич, — але той, що мене зрадував, чи був межи ними, то ще питання? На що-б він, панове лицарство, визволяв ворожого сина? Хіба-б може для тяжчого катування, для гіршої муки, але-ж не задля ласки й упаду? Це непорозумінне страшенне, ця пекельна непевність мені вибачає зневірря... В нашу добу, коли і закон і права повалені в кривяні калюжі, і безкрая братогубна...

і за свободу нашої Посполитої Речі. З дитинства ходив я до грецької церкви і там настались віротерпністю; але, дізнавши, що мене охрещено католиком, я з'умію чесно ним бути, і з'умію умерти, але за правду, за волю, і за наш край! Присягаюсь яснійшому пану усім, що маю сьвятого, — могилами батьків і дідів, славою моєї Литви і величчям Посполитої Речі, що без вагання буйну зложу, де скаже мені мій повин.

— Не але слово, — прищурився Потоцький; — але все-ж, прошу пана воеводу, керувати поки новика не до бою, а до перемов; очевидячки язиком владає він ліпше, ніж мечем.

Шляхтич хотів був ще відповісти на те, але Потоцький рукою махнув і молодий драгун, уклонившись поштиво, вийшов геть із каплиці.

— От, за таку образу, — покрикнув Чарнецький, аж замарівшись від шалености, — що огидне бидлиєско покалічило на нівець мого родича, от, за одно це буду пімститись до сатанинського нестяму до ненатлі: ні баби, ні жінки, ні дівчини, ні навіть дитини не ошаджу; випалю, винищу, видавлю все, щоб і насінне від цього гадючого кода не лишило ся!

Леонід Глібін на смертній постелі.

— Братогубна?! — спалахнув гетьман Потоцький і брязнув шаблюкою об креселко. — Коли-б тільки тобі не шляхетська зброя, ти-б мені заплатив головою за те, що нашими братами хлопів назвав.

Молодий шляхтич підвів ся і затремтів, обурений гнівом.

— Я мушу, ясний графе, заступитись за молодого драгуна, за його щиросерде завзяття, — промовив улесним голосом Ляндскоронський. — Звичайно і хлопці суть християни, тільки инчого розуму, а всі християни вважають ся за братів по Христу.

— Чи не набрала ся й панська вельможність якогонебудь схизматського розуму? — процідив пан Потоцький, повернувшись з показною погордою до Чарнецького. — В кожнім разі, пане воеводо, що юнак має такий небезпечний і до наших шляхетських засад неподобний світогляд, на який не можна упевнитись в бої.

Поблід від образи юнак, відкинув назад свої кучері пишний, підголені елегантно кружком, і відповів з благородним запалом:

— Мій світогляд, мої думки, яснійший графе, мені казуть усю кров до останньої краплі пролити за добро і за славу моєї „ойчизни“ за честь нашого пишого лицарства

— Ось моя рука, пане воеводо, — протяг свою руку Потоцький, — тільки но в винищенні ворога до ноги і лезить благо „ойчизни“.

— Так, так, ясний графе! — відізвала ся більшість, а меншість похнюпилась мовчки.

— А я мислю, — підняв голос гетьман напольний, — що така бойня шалена появить за собою саму по руїну, яка нарешті і стгне могилою Польщі: не в знищенні своїх кривних підданих, які і боронять наші крайниці, лежить сила держави, а в спільній користи і агоді.

— Шкода, „бардзо“ шкода, що ми з паном вельможним навпаки ровійшли ся думками, — відрізав з пихою гетьман коронний; — але тим паче я поступитись своїми не можу і даю наказ, сьогодні-ж у ранці всіма потугами вдарить на Бушу, спліндрувати її, розграбувати до пня, жадної душі не випустити живою, жадної, надав він, пріч вродливиць з жоноти... а гірших — Татарам.

— Я повинен коронному гетьману заявити, — напружив слово Ляндскоронський. — Інтереси війни, а з того й вітчизни потребують не забарювати тут війська, а лишити задля наглядку хіба одну яку коругув; нам треба ханатись до Бару і зломити борвія у цім краї. — незловиска Болуна. А тільки

в тім разі ми з обезпечею зможемо рушити на головні сили ворожі. Всяка-ж забара дасть Богуна змогу стягти потуги, скрипти ся силою; тоді ми опинимо ся в лабетах — і наші сусільники Татари, утративши надію на здобич, кинуть ся наші краї грабувати і на нас самих зброю повернуть... Уже недарма і на сьогодні не прибув сюди ханський син.

Слова Ляндскоронського були надто важливі і зрушили своїм тяжаром всіх; але це збурило іще більш непохилу волю маїната.

— Чудову панської можности думку я заховаю на сподгяд, — кепливо відповів кризь зуби Цотоцький; — але „преці-ж“ я, по волі славутьного сойму, тут стою за коронного гетьмана, то з того на мені одному і відповідальність лежить за розпорядки: а панський обовязок лишень пильнувати, аби мої накази справлялись до слова.

— Свої обовязки, ясний графе, я знаю! — промовив Ляндскоронський, кивнувши головою недбало.

— Ну, так я наказую, зараз же у досвіта, не гаючи і хвилини, добуть Бушу і до ноги знищити всіх!

— Ким-не-ким, а вже мною яснійший графе задовольнений буде, — гримнув, скрегочучи зубами Чарнецький. — Я їм гарячого сала за шкуру заллю, потішу ся над собаками! Нагадаю їм до сконання мого небіжчика батька.

— Так, так! — злородо зареготав гетьман. — За потіху пана Чарнецького, за його помсту-славу! — Підійс він налитий джурою келих.

А осяяний тріпочучим світлом лик Бого-чоловіка дивив ся згори лагідно на сиянії і розсатанілі від злоби обличчя, позирав кохано на дітий своїх, за яких і розпинавсь на хресті.

[Далі буде].

Звіряча рада.

[Байка по І. А. Крилову].

„На вівка помовка,
А зайць кобилу з'їв!“ —
Бувало каже наш покійний панотець...
Колісь вельможний лев та не злюбив рябих овець.
Йому-б і просто їх перевести не трудно,
Так бачите-ж бо так було-б не правосудно;
Він носить не на те на голові царський вінець
Щоб кривдити своїх підданих,
Чи то там гарних, чи поганих,
Але на те, щоб всім
Давати об усім
По щирій правді рашинець
І покладать за все правдиву розправу;
Те й треба так зробити,
Щоб геть перевести і погань ту плюгаву
І зберегти свою на світлі славу.
Задумавсь лев і от збирає він совіт
І кличе всіх:
Вовків, зайців, тхорів, ведмеда і лисицю
І починає їм провадити небиліцу:
Що той рябий поганій цвѣт,
В котрім овець багато ходить,
Йому на очі вельми шкодить;
Що кожен раз, як він побаче
Рябу вівицю, то просто аж не плаче
Від болю в очех: страх — болять,
Аж рогом лязуть і горять.
Так він тепер турбуєть ся об тім,
Щоб не осліпнути йому з того зовсім;
А що зробить? — то й сам не знає,
Так в них поради-б то питає.
— „Ясновельможний леве! — рече насупившись ведмідь:
Про що-ж тут довго говорити?
Звели рябих овець усіх передушити.
Чого нам їх жалить?!...“
Помітивши, що лев сердито щось насупив брови,
Лисиця важе тут: „Панове!

Не можна так, та лев того й не любить:

Значевя він нікого не погубить
І даром не пролле він нічної крови.

А я скажу таке:

На що нам об овець свої поганить руки?
Звелимо краще їм денебудь одвести широкі, гарні луки,
Щоб в волю там було простору і травниці

І чистої холодної водиці
Для баранів та і для м'яток

І для малесеньких ягнятків,
Щоб і малим було де бігать і скакати;

На очі-ж львови їх ніколи не пускати.

А пасти їх і стеретти нехай ідуть вовки,
Вони к тому-ж у нас найкращі пастухи.

Не знаю як кому, але мені здаєть ся,
Що так їх рід і плід і сам переведець ся.

Чи скоро діло те зладнаєть ся, чи ні, —
Про те мала турбота,

То буде вже панам було вовкам робота;
А лев та з ним і ми всі будем в стороні...“

Така порада всім прийшла ся дуже в смак
І похвалив лисицю всяк.

А діло так пішло, що й справді під кінець
Не стало ні рябих, а ні дріугих овець....

Яка-ж тоді пішла про діло те помовка?
А бачите така:

Що лев собі як лев, та вся біда від вівка!...

* * *

Усяк хто має уха,
Щоб слухати, — хай слуха.

Д-р Володимир Александрів.

ПОМСТІВ СЯ.

Образок Михайла Коцюбинського.

„Стиха, стиха Дунай воду несе“... а ще тихійше, ще спокійнійше над пишним Дунаєм. Південне повітря, убравши в себе, мов губка воду, усі проміння сонця, висить тремтячими грудьми над чудовим краєвидом, тисячами сліпучих іскорок обспає широку річку, що ледве помітно для ока гоїдає свою жовту воду межі пісковатими берегами... А на румунському боці ген-ген понад тихим Дунаєм зеленою лавою простяг ся кучеравий гай вербовий і стоїть на варті поміж річкою та шпичастими горами, що блакитними тінями лягли на блакитному небі і приковують до себе очі, і ваблять у свою далечині імлісту... Вечоріло. Здорове палюче сонце зупинилось над Галацом, над тими щоглами незліченними, що но мріють вершечками в імлістій блакиті, над тими плавнями розлогими, що зеленіють в далечині високим кошом...
По цім боці Дунаю, де розкинулось м. Рені, над самою річкою сиділо двох людей. Клуки з привязаним до них казанчиком, що лежали осторонь на пісочку, запорошені цоботи й одіж — свідчили, що то подорожні. Один з їх, одягнений в широкі сині шаравари та молдаванський „капаран“, мав не більш як двадцять п'ять літ. Від білої „кач'улі“, насуненої мало не на брови, виразно відбивалось смугляве енергічне обличчє з орлиним носом, з трохи грубими устами під чорним вусом, з карими очима, що повні смутку й задуми, визирали знід густих брів.

— Товариш його — людина літ під сорок — насамперед бив у вічі буйним рудим волоссям на голові, довгими розкуйовданими вусищами та неголеною бородою, що мов щітка, стирчала рудою щетиною. Білде, мов налите чим обличчє його було вібране в дрібненькі зморщкі і сливе не оживлялось мутними синими очима.

Подорожні що-йно викупались. Рудий розгортав ще мокрі вуса, з яких стікала вода та застьбував свою безбарвну піджачину, що враз з такими-ж пошматованими штанами, забучавілими капцями на босу ногу та залялосеним кашкетом — складала його мізерну одіж.

Рудий розгортав ще мокрі вуса, з яких стікала вода та застьбував свою безбарвну піджачину, що враз з такими-ж пошматованими штанами, забучавілими капцями на босу ногу та залялосеним кашкетом — складала його мізерну одіж.

— А-а! добре!... покретав рудий. — А глян-но, Свириде, як вода підживає!... звернувся він до товариша.

— Десь у верхівині дощі випали. — відповів Свирид. Трудно нам буде, Луко, через Прут перехонитись у Молдаву, бо й Прут, мабуть, стоїть повний, як по весі... —

— Не журись, козаче! Най ті журять ся, що гроші мають... Одно погано: вода розливає, а в горлі посуха! але ми зараз порадимо на се, — казав Лука, присовуючи до себе чихалу баньку з вином та приязно всміхаючись до неї. — Три ока „джину“! — поміть собі!... — Лука приклав баньку до рота і з усмішкою раювання на змарнілому виду, пожадливо почав дудлити з неї. — А-а! „бун джін“! Добре вино... На, пий!... Добре вино, кажу... а було колись, брате мій, що я на таке вино й не глянув би... Угорське, шампан благородний, портвайн, бордо — от мої трунки... Було колись: його благородіє, поручик Лука Іванович, дідич подільський, а тепер... босявка, дідич ринштоку мійського, матульняк-заволока!...*) Дай-но, брате, ще „джину“... Оттак! Ти чому не пий? Пий, закушуй: от тобі бриндзя, перець... Ідъ, покіль є що їсти! Е, було колись... А знаєш, кого я зустрів отут у Ренях?... Ні, зроду не вгадаєш... та й як тобі вгадати, коли ти і в вічі її не бачив, а мене оце два місяці либонь, як зустрів на матулі? Іду я собі по „джін“ оцей до шинку, коли бачу, стоїть на порозі молодичка... Як глянув я на неї, так і впізнав відразу. Вона! Коханка колишня!... Змарніла трохи, схудла, та лишив ся той стан гнучкий, ті очі глибокі, що, здасть ся, усе бачуть, що в тебе заховано в серці від себе навіть... Вона зірнула на мене та не впізнала, мабуть, ба й не ворухнулася з місця... Мені ніяково було забалакати до неї, бо бач... таке було межі нами: п'ять літ оце минуло, брате мій, як я не з баньки кружив, як тепер і не з матульняками гуляв, а в благородній кумпанії дворянській розливав вина коштовні, мов воду тую... Бо була, брате мій, і земля своя, і двір, і челяді повно... сказано, дідич... Було, та збігло, не знати куди поділо ся... оттак: фью-ю!... та й нема... Так що-ж я мав казати?... Еге, про дівчину. Саме за рік перед тим, як жиди забрали за довг усе майно моє, стала в „маменьки“ моєї за покоївку дівчина одна. Оця сама, що зустрів у Ренях... Гарна була дівка, така гарна та свіжа, що мене, було, аж коло серця запече, як глян у на неї... А горда та пишна, що й не приступай!... Я колись до неї — а вона як стусене мене в груди!... Мене — дворянина!... ще й відправитись хопла, та мати не пустила. Чекай-же, думаю собі, завзялась ти, завязьмусь і я... Розсердив ся епершу... такий лихий та сердитий, що й не приступай!... Лише гримаю на дівку. А далі, брате мій, потихенько, помаленько, почав я укоськувать її... То словом ширим обізвав ся, то гостинця привезу... От моя дівчина й залишила брикати ся... Крутив я, вертів я, мов ту рибку на гачку водив, поки не діпав свого... І жив я отак, брате мій, мов у раю, щось з пів року... Тут тобі бенкет безперестанку, день-у-день, кумпанія гарна, вино аж шумить — льять ся, карти, роскоші всякі... а тут дівчина пригортає, душу ввертає своїми очима глибокими та синіми, мов море в голдину... Дай-но, брате, „джину“! Х-хе! „бун джін“!... Не довго я раював отак. Помітила „маменька“ моя покійниця, що погано з дівкою, порадилися ми — й відправили її... А тут незабаром попродали усе добро моє за довг, „маменька“ померла, товариші відуралися, і лишився я оден, як палець, без грошей, без захисту... Е, що я брешу: без захисту!... Захист був: від шинку до шинку, від Сруля до Мошка — скрізь своя хата, скрізь свої люди!... Напю ся гарно, висплює ще граще: рівчак під боки, камінь під голову, небом загорну ся — сплю, — всі минайте його сятельство — пана матульняка, дідича мійського ринштоку!... Приїзди, Свириде, в гості: прийму тебе у власній господі так, що й не адякуєш ся!... А ти, чого сидиш сумний та мов сич той напизв ся?... Пий та не журись! Най ті журять ся, що по дві сорочки мають, а хто має одну — кинь лихом об землю та пий, поки й останньої не повзбудеш ся!...

— Чого я сумний, питаєш? — обізвав ся Свирид. Так мені чогось журно нині... Змовилися ми з тобою на Молдаву

податись, пошукати долі за кордоном... Та вживаєть ся мені, що не втопимо ми лиха в річці, перепливаючи, не загубимо його й у плавнях, переховуючись... Скрізь нам бурлакам, однаково... Чотири роки блукаю я по Бесарабії, гадаючи втікти від лиха, що залишив на Україні, а ніяк не можу... Я від не долі — а вона за мною. Піду тихіше — біда мене нажене; піду швидче — сам біду дожену... Що з того, що я бурлакую, гірко працюючи? Що я маю з того?... Св'ята голизна, та й годі!... У других хоч родина є, втіха якась у життя, а сирота — мов те покотилося, що вітер жене по степу, відірвавши від корінця... Зійшло колись і для мене сонечко та задрісно стало другим — і заступили...

— Чудна ти людина, Свириде! — перехопив Лука: — нукаєш щастя по всьому світі широкому, а воно тут, у цій баньці пикатенькій на дні спочиває...

— Зазираю я туди аж на дно саме, а не знайшов своєї долі, не втопив там і лиха свого... Колись і я був щасливий, колись і до мене доля всміхала ся... — казав Свирид наче до себе, підперши голову долонями. — Як тепер бачу я долю свою: стан гнучкий дівочий, очі сніг, аж чорні часом... за брови світ биддав, коли-б мій був, такі веселі та хороші... Ластівкою падала коло мене дівчина... А я не кохав її, ні... було-аж за серце мене ссе щось, як день не бачу... Хто його знає, чи в шавлії купано її змалечку, чи в любистку... Тільки гроший, мабуть не кидано в купіль, бо такою вбогою зросла, як і я... Покохали ся ми, — побрати-б ся, одружити-б ся — та ба! Не постави хати з лободи, як кажуть, а вищої немає... У приймаки пристав би — так родина велика, сини підостають, до старшої дочки зятя прийняли. Порадилися ми з дівчиною, побідкались і стали на тому, що вона піде у найми, складе за рік карбованця якого, а я те-ж помадрую на Бесарабію на зарібки... Щоб хоч хату було за що поставити та на таке-сяке господарство спромогти ся... А там, як Бог дасть... Ей, не хотілось мені на ту Бесарабію, так не хотіло ся, як живцем у яму... наче серце віщувало... Та не послухавсь, пішов. Так по масниці, по пущеню, першого дня посту й вирушив. Ще ніколи не кидав я рідного села, у перше вибрав ся в такий світ далекий — то-ж на серці було неспокоїно, лячно чогось, журно... Що там чекає в чужій стороні?... З чим і як повертати му? Пам'ятаю — поганій був ранок: туман наліг на землю, гемзляло, ноги гзуали в піднятому водою снігу, брудна вода стікала в долину... Погано було, як в мене на серці... Вийшов я на гору, став під фігурою і озирнувся в останє на село: туман лежав над селом ще густіший в долині, ніж на горі... Коли це, зза фігури щось так тихо: „Свириде!“ — каже. Я аж жажнув ся, затремтів весь... Озираюсь, аж то вона, Марія моя зза фігури сльози втирає...

— Оце добре! — перехопив Лука: — твоя Марія і моя Марія! Тих Марій на світі — як за грін маку!... Ну ви-пиймо-ж за обох Марій!... А-а! „бун джін“!...

— Жалко мені стало її... дурне серце мов у лещатах стис хто... казав далі Свирид, не звернувши уваги на тоаст за Марій. — Взяв я вмовляти її, взяв її казати, як вірне кохаю її... „Бачиш, обізналась вона, як той сніг водою понав ся? Гляди-ж, щоб і кохання твоє не стануло отак на чужій стороні, далеко від мене“... Наворожила, та не мені, а собі наворожила... Гей, та пішов я, брате мій, степами, та пішов ланами у той край, про який чував лиш від бувальців... Ідеш, ідеш — над головою небо, під ногами поле... А чие воно поле оце — хто його знає... Чужина. І несеш у чужину ту свою долю сирітську, до якої всім байдуже, та ще силу молодю на пожиток жмакрутам-дукам... Став я в Болгарина. На весну й на літо найняв ся. Платня нічого, краща ніж в наших сторонах, а робота така, як на доброго вола... Та дарма!... Аби мене люди не шкодували, а я себе не пошкодую... Спершу за роботою нічого не помічав я... Гей та соб! соб та гей! — звісно, як наймит, від свитання до смеркання в роботі... А далі, як звик вже, оговтав ся, розглянув ся навкруги — і завелась у серці шашіль... Вийду на степ — ні, не наші степи... і точить шашіль... Гляну на людей — ні, не наші люди, — і знов тая шашіль у серці ворущать ся... Не так мені пташки щебетувать, не тої мені пісні вітер сльавив! Почав я банувати. А найгірше за Марією... Жалко мені стало за тими нічками тихими, що бачили женихання наше, що чули нашу розмову...

*) Матула — по молдованському дорозезний волок. Матульняк — рибалка на риб. заводі.

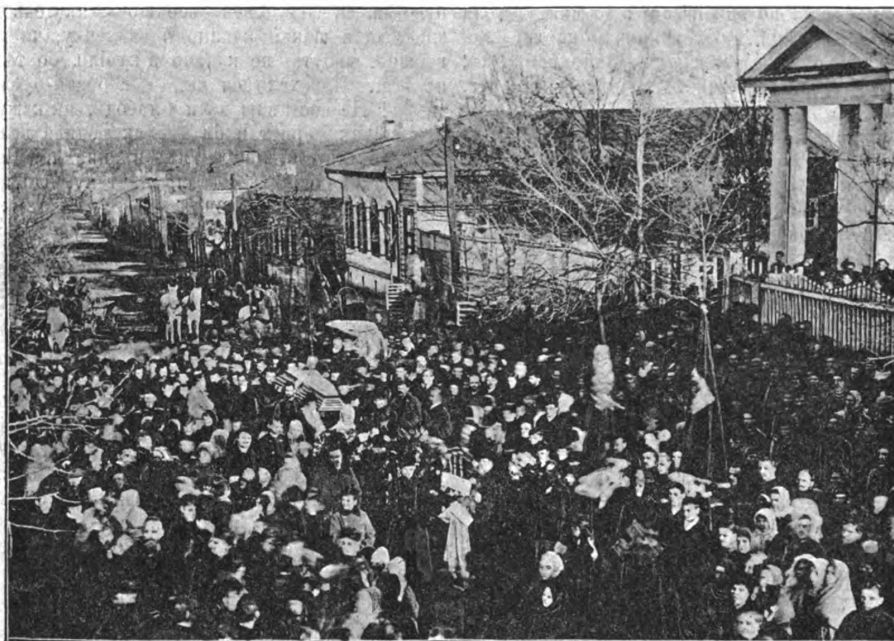
Жалко стало їй за селом рідним, де я зріс, хоч не назвав змалечку щастя. Хто його зна, що зі мною поробило ся: тягне мене, мов гаком тягне в свою сторону, рветь ся серце назад, у село, брідка та навісна стає мені сторона чужа... І був би не витримав був би кинув все та подався назад, коли-б не Марія... Задля неї, задля власного щастя лишивсь я, наваживсь перемогти себе... І вона, згадав я, поневіряєть ся десь, бідна, у наймах, і їй не з медом... Збігла мені отакечки весна, збігло їй літо. Взяв я в хавяїна як оден гріш шістьдесять карбованців і подав ся... не до дому, а в Миколаїв, де, як раjali люди, можна знайти роботу на осінь і на зиму. Пішов я туди, бо щоб почав я з тими шістьма десятками?

Цілу осінь мішки носив на пароходи, а на зиму за збіржака став у хавяїна. Ніколи було, здасть ся, думати про дівчину, а про те — вирвуть ся згадки на волю й полинуть на село рідне до дівчини коханої... На дворі заверуха, сніг летить в очи, а я сиджу на санках — і звикаєть ся мені вечір теплий з пахощами весняними, з хрущами, з вишником білим від цвіту рясного, а на перелазі сперлась Марія і грає до мене очима... Було аж жажну ся, як гукне хто на вулиці: „Звошк!“ а вітер із снігом так і шмагне в очи... Листів до

хорошими... По тихих водах Дуная мов лебідь проплинув парохід і виразно виткнув ся на палаючому обрію як з човуна вилятими чорними шоглами. Захвилювалась вода, мов жито від вітру, покотилась валами до берега, наближилась — і вдарила з глухим стогоном в пісок, розбиваючись на тисячі білих крапельок... І знов усе стихло; тільки сполохана річка, гойдаючись в своїх берегах, мелодійним хлюпанням жалілась жовтому пісочкови на докучливих гостей...

Зачаровані подорожні сиділи й мовчали. Ось збігла на берег дівчина, прихалцем зачерпнула мідяними кухвами жовтої води і знов подалась на прикрий берег. Ось ставний жокан, в своїй мальовничій білій одежі, привів до води коня наповати. Кінь порськає, голосно втягує в себе воду і, напившись, чвалає назад, ліниво переступаючи з ноги на ногу. І знов все тихо. Кордонна сторожа розклала на тім боці багаття; червоний відблиск від нього осяває нижні гіллячки чорних верб, додаючи ще більше принади чудовій картині наддунайського вечора...

— Дивись, — сполохав тишу хрипливим голосом Лука: — вода таки піджива... мало не до ніг моїх дійшла, а де була, як ми купались!...

Похорони Леоніда Глібова.

неї не писав я, бо не знав, де вона служить. Від неї те-ж не мав звістки, бо сама не вміє, а другого прохатъ написати — соромно дівці... Ну, та байдуже, на весну побачимось. Склад я за зиму ще пів сотні, і так ото в середохресті подав ся до дому... Іду я тими степами, тими ланами ровлогими, що їй торішньої провесни, а не чужі вони мені, не лякають, а мов осьміхають ся приязно... Тада вода джурчить по дорогі та пригадує, що казала Марія торік під фігурою, а я тільки осьміхаю ся на туя згадку... Хороше мені... весело мені... жайворонок немов весільної сьпіває... І чого поспішавсь?... Коби знаття... ба! коби знаття!... Та хто-ж його знав, що буде, як в пісні сьпівають: „Кохали ся та не побрали ся, тільки серце жалю набрало ся“...

Свирид замовк.

А сонце вже сідало. Високо, високо під небом вечернім пролетіли величезним табуном дикі гуси у плавні на ніч і виповнили повітря дивним гуком, що мов відгомін далекого дощу, проніс ся понад тихим Дунаєм. Небо над Галацом жевріло, як распечене залізо, широка річка понялась на заході вогняною барвою, далі зарожевіла, всяляла блакитю, а там заблищала сизою барвою холодної криці... Вербовий гай на тім боці повисів у темряву, чолорні, блакитні гори стали синіми та

— Піджива... отак мої згадки підживають, як тая вода... — почав знов Свирид, мов чекав, щоб його торкнуто. — Як нині памятаю, вже посуєніло, коли я вдрів своє село повернувши з Бесарабії... І не радісно, а турботно забилось у мене серце, скоро побачив я дим з коминів у селі рідному. Що там? Як там? Де Марія моя? — турбуюсь в'одно. Ід вулицею; зустрічають мене, вїзнають, роспитують, де пробував, чи щастило, а мене так і кортить роспитать про Марію так і крутить ся на язичі ймення її, та ніяково роспитувать. Подавсь я тою вулицею, де хата старих. У хаті сьвітить ся каганець блимає... Я під вікно та так і припав до його. Старі півмітки з скрині виймає, старий чобіг розглядає та коширє шлом, а зять з жінкою про щось радять ся біля печі... Маріє нема. Може пішла до дівчат... А може... я так і прикип до землі, жажнувшись несподіваної думки. Та ні, не так воі кохала мене, щоб не дочекавшись, віддати ся...

— Свириде, голубе мій... — перенив пняним голосом Лука: — подай мені баньку... Ти не пити меш, то я за те решту виюю... А-а! „таре бун джін“! Це єдина потіха... все матульняків... і простиж, і вельможних... Ну, кажи, кажи слухаю...

— Входжу я до хати, — впродав далі Свирид, — пр

витає ся, забалакав. — Щось ви подались, тітко, кажу до старої. — Чи всі у вас живі-здорові? — питаю ся. — Усі, увалить Бога, відкажує... — А де-ж Марія? — наважив ся я, що її в хаті немає?... Тільки що й не вимовив я, стара як загодосить, як ударить ся головою об скриню, аж старий вискочив заа столу. Я так і затерп. У голові мов залізом розсеченим шпигонуло: нема... умерла... утопилась... Хочу поспитати — де вона, що з нею, а язик як став руба, так і не ворухнеш ним. Далі-ж як не скочу до старої, як не скрикну: Де Марія?!... то так усі й замовкли та видивились на мене, перелякани... — Де Марія? — кричу я, де ви поділи її? важить! — та грюкаю кулаком у стіл, аж старий узяв мене за руку та: „Що тобі, хлопче?“ — питає. А я й не в той бік, тільки слухаю, як стара, голосачи, приказує: „Занапастили дитину нашу, занапастили... пішла в найми, як і людські діти... та недолюдок той, пан з Бобрику... звів її... й заповів кудись, що й путь її пропала...“ Я вже не слухав далі... мов божевільний вискочив з хати, гідкою мені стала людина кожна... Па серце мов, на голову, на всеняке тіло вагою налягло лихо, гнітило мене, я чув, що мені тісно й на просторі... Я пам'ятаю тільки жаждобу пімсти, що поняла мов серце болоче... пам'ятаю, як я присягаюсь: помщусь... люто помщусь... на обох помщусь!.. Я забув на той час і про свої ноги натружені, і про те, що вже ніч упала на землю: швидкою ходою пішов я у Бобрик... Біжу... тіло мов горить, палає і не гододить його вітер зимний, що дме просто в очи... І досі не пам'ятю, як пробіг я п'ятьнадцять верстов і не чув втоми, не вважаючи на свої ноги натружені... В Бобрику вже спали, нігде не світилось... Став я край седа та й наче опам'ятав ся. Як же я помщу ся?... Тепер сплять у дворі, не пустять мене до пана, зв'яжуть ще, мов злодій якого... Сів я на дорозі й почув, що в мене болять ноги... Сиджу, схиливши голову на груди... і враз зробилось мені до всього байдуже, наче не мене сєрвджено, наче те, що сталось, не мов лихо, а чуже, далеке... Бог з ним, з паном, з пімстною, з усім на світі... і чогось жалко мені стало, тужно так, журно... Перед очима ішла знялась, відгородила мене від світу цілого... Байдуже!... Помалочалу з імли тої виткнулась виразно Марія, така сама, якою бачив я її під фігурою, глянула на мене глибокими очима й увекла мене тим поглядом... у саме серце ввекла... Скочив я з землі, порвався у бік, як до села й затис кулаки. — Помщусь, і вас загублю й сам пропаду!... Однаково! — думав я, походяючи по полю під селом та чекаючи, щоб розвиднілось... І вже холодна ніч не прохолодила мене, а дала тільки заваги... Добре таки розвиднілось, як я подався у двір. Там вже повно було якихсь судових. Казали, що приїхали продавати двір за довг. Я до слуг: покажіть мені пана Гавєського, дідича вашого, — а сам не тисну ніж у жмені, ні, аж пальці заклакли... Нема, кажуть, поїхав десь...

— То ти був у мене в Бобрику?... — забелькотав Лука. То моя Марія була твоєю судженою?... А я й не знав... а я й не відав...

— Як?! — скочив Свирид: — то ти пан Гавєський?...
— Був колись... був колись, брате мій, поручик Лука Іванович Гавєський, село мав, а тепер його сіятельство господи матульняк, дідич мійського ринштоку!.. Смір — по-о!... — заверещав він пняним голосом і бовтнув ногою по воді, простиґаючись на бік.

Якась сила шарпонула Свиридом. Згадки колишнього, що вже чотири роки як проминуло, але колишнього гіркого, болючого, принесли з собою і відгомін тої жаждоби помсти, за знівечену долю, що колись владно запанувала над покривденим. Якась сила шарпонула Свиридом. Але глянувши на п'яного ворога, що, засипаючи, тільки толубом лежав на суходолі, а нотами в воді, він з огидою відвернув ся і сливе вибіг на прісрий беріг.

— Хай вода свята помстить ся за мою кривду!.. Хай вона забере тебе!.. — казав Свирид до себе, важко відсапуючи. Він хотів бігти, але зупинивсь. Сливе над самим вухом його ростав ся пронизуватий свист і, погрюкуючи та мигтючи осяяними вікнами, промчавсь потяг, перепиняючи Свиридови дорозу.

За цю хвилину в душі Свиридовій счинилась боротьба. Його серце до івалом намагалося помсти, то страхалося за-

пропастити життя людське, ставсь причиною смерті людини. Боротьба та тяглась одну по хвилину; якась почуття взяло, мабуть, гору, перемагло, бо Свирид вернувся до Дунаю, де по коліна в воді лежав п'яний Лука, похрапуючи носом. Свирид на превелику силу витяг з води Луку, хоч той востузив ся з ним та белькотав щось крізь сон, звів його й сливе поніс вулицею. Проходячи повз одну хату, Свирид затрептів увесь та мало не випустив Луку на землю: на порозі осяяна світлом з хати, стояла якась молодича й йому здало ся, що то Марія. Свирид запровадив товариша до шинку. Лука наче опритомнів трохи, побачивши знайому обстанову. Він похитавсь трохи на нетвердих ногах, стукнув кулаком в стіл і гукнув на всю хату:

— Око „джіну“ для його сіятельства пана матульняка!... „Діграбе!“ — і вилаявся поганою молдавською лайкою.

Свирид вискочив з шинку дуже зворушений пригодами й подався назад, до тої хати, де на порозі бачив жінку. Жінка й досі стояла на тому-ж місці. Свирид наблизив ся до неї, зазірнув її у обличчя та й пізнав Марию.

— Маріє!.. — сказав він тремтячим голосом і нервово скинув шапку з голови.

Жінка жажнулась, підійшла до Свирида і пильно глянула на нього.

— Свирид!.. — прошепнула вона, подаючись назад.

— Маріє... і враз сильним рухом роздер він свою шапку на двоє і кинув її під ноги Марії.

— Отак з моїм серцем!.. — додав.

Хвилинку обоє стояли нерухомо: вона з спущеними долі очима, він блідий і тремтячий.

— Маріє... наблизив ся Свирид до неї й узяв за руку... Скажи мені, що з тобою було?..

Марія звела на нього очи і, мов горох покотив ся, закапали з їх сльози. Вона заплакала, жалібно хлипаючи, мов дитина.

Свирид відвів її на бік, під баркан.

Марія, обливаючись слізьми, оповідала йому про свій сором несвітський, про те, як вона з дитиною малою, болячись вернутись до дому, тиняла ся по наймах, тяжко бідуючи, як урешті умерла її дитина, як якась пані завезла її до Рені, де вона стала за наймичку в Грека, що держить шинк... А Свирид слухав, мовчазний, не обзиваючись і словом, не оповідаючи ні про свої муки, які вона завдала йому, ні про думку помстити ся на ній за зраду.

— Прости мені, Свириде! — скінчила благанням Марія.

— Най тобі Бог простить... Слухай, що скажу... Не маю я волів круторогих, нема в мене й червінців у чересі... Є в мене самі руки оці живі та роботящі, що не злякають ся жадної праці... Годувався я з них досі, вигоду ю й родину... Як я тобі не гідкий, Маріє, не обридлий, то будь мені дружиною та помандруємо на Молдаву, щоб ніщо не пригадувало нам лиха нашого...

Марія кинулась йому на шию, але не посьміла і тільки відповіла ревим голосом:

— Спасибі тобі!..

А другої днини рано вранці, коли ще „дідич мійського ринштоку“ солодко спав десь на вулиці, загорнувшись небом, Свирид та Марія вирушили в дорогу. Вони подались на Джурджулешти, аж під Слободзею, де, як кажуть, лекше перехопитись через вузький Прут, лекше обминути кордонну варту... З плавнів зняв ся білий туман, свими хмарами покотив ся по тихому Дунаю, закриваючи блакітні гори, заступаючи світ сонця... Мрака ця вішувала однак чудову днину... Так і в серці подорожних зоріла надія на щасну долю, що ровіє колись і самі згадки сумного мпнутого...

20 лютого, р. 1893.

Д Р У З Я М.

Хай хто хоче вірити силі
І мечеві хилить шию
І, зневірений у правду,
Віддає їм всю надію.

Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN 2

Generated on 2015-08-15 07:50 GMT / http://hdl.handle.net/2027/luju.301121180004172
Public Domain in the United States; Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Друзі кохані! Серія молодії
Инше нехай нас еднає:
Тільки на правду складаймо надії,
Правда сама не вмирає.

Хай хто хоче сьвіт небесний
Хоче лю́дям погасити
І у темряву густую
Серце й розум ім повити. —
Друзі кохані! Про сьвіт самий дбати
Будемо ми без ушину:
Тільки тоді зможемо щастя зазнати,
Сьвіт як осяє країну.

Хай хто хоче з постоломи
Лізе в душу до людини,
Щоб примусити всіх думать
Одновірно, без відміни, —
Друзі кохані! У нас хай пишає
Вільно і думка, і віра:
Там ушкою людина завнає
Тільки, де воля є щира.

Хай хто, правду занехавши,
Край свій рідний зневажає
І чужому йде служити
І за свій його вважає, —
Друзі кохані! І душу, і тіло
Даймо за край свій єдиний:
Те невмируще бува тільки діло,
Що дя своєї країни!

Хай хто хоче в хаті власній
Замикаєть ся на віки
І рідні ніде не бачить,
Занехавши сьвіт великий, —
Друзі кохані! Ми будемо жити
В спілці із лю́дьми-братами:
Ми бо великої людскости діти, —
Згода хай буде між нами!

В. Чайченко.

ПО У К Р А Ї Н І

II.

В ДАХНІВЦІ.

ЕТНОГРАФІЧНІ І ЕКОНОМІЧНІ НАРИСИ З ЛІТНІХ ЗАМІТКО О. Я. КОНИСЬКОГО.

[Далі.]

Другий дід-жебрак Опанас, на 86 р. свого віку. В Опанаса є земельний наділ — три десятини; є у його жінка, дочка за мужем, три сини, у кожного хата, а про те Опанас жебрачить. Правда — людина він не здатна вже до роботи, каліка, паралізований; та не через те він „живе з миру“. — „У мене, — кавав він, три сини, як соколи, а миром годую ся, під церквою живу. Сини кажуть: „Який з тебе, тату, робітник!.. Дармоїд!..“ І справді дармоїд! А їм ото, дітям моїм, з трох десятин трудно прохарчовати ся. От вони й вигнали мене. Не то щоб вони силцем мене вигнали, а кажуть: „Ідіть, тату! не обідайте нас, ви собі з миру проживете.“ Мушу слухати ся їх. Спасибіг добрим лю́дям привезуть мене до церкви, дак я отут собі під крамничкою і днюю і ночною; звісно за теплої години, а в холод — не можна: старі кістки із холоду стогнуть. От і живу з миру: одно принесе посідати, друге пообідати; чого в обід не доім — тим повечеряю. Інколи жінка принесе кухлятку борщу, нагодує, спасибі їй, гроші забере, як зберуть ся за тиждень, чи що... Між старими лю́дьми ще не перевели ся добрі люди: самі вони старі, а серце у їх молоде, не закарявіло, не заскорипіло, не так як от у молодіжці...“

— Ледача молодіж, діду, стає? — питаю я.

— Уже Господь нехай її знає і яка вона! Чи вона потурчила ся, чи що: до церкви вона ходить, а правого бла-

гочестия нема у неї. Позори їй ні в чому нема... очи у неї заздрі, чи що; не тямить вона того, що не все-ж те руки досягнуть, що очи наглянуть.

Дід Опанас людина цікава; про його буде у мене бесіда. Я подам життєпис єго, записану слово в слово, як він розповів, — а тепер лишу єго, доки що.

Прикладів жебрацтва дітій, прикладів, як жебрачать „крестьяне-собственники“, можна-б подати геть більш; та досьить і сього. Взагалі між Дахнівцями, найпаче серед покоління молодшого, страх як розвинена любов до грошей; так розвинена, що часто-густо скидаєть ся вона на заздрість глибоку і вже-ж отака „любов“ до грошви не може не шкідити моральности. Подам кілька зразків. Знов таки почну з дітій.

Раз якось гуляючи в гаю — так я замислив ся, що збочив з своєї дороги і не вгадаю куди міні йти? Дійшов до такого пункту, де дорога розійшла ся трома сторонами. Не вгадаю: куди міні простовати? Сів собі під сосною тай жду: а ну, нехай же хто йти ме, чи їхати ме, дак напутить мене. Небавом іде верхи хлопя літ 13 14; жене воно пару волів, корову і двох назимків. Привитали ся.

— Чи отся середня дорога в Дахнівку? — питаю ся у хлопця.

— А на що вам? Хіба ви з Дахнівки?

— Єге-ж, з Дахнівки; пішов гуляти та й заблудив. Дак куди міні: чи соб, чи цабе, чи просто?

— Дайте копійку, дак скажу.

— А без грошей не скажеш?

— Ні, не скажу.

— Коли-ж при міні грошей нема.

— Який-ж з вас пан, коли при собі грошей не маєте?!

Став я шукати в кишеї; копійками назбирав пятака, а більше, кажу, нема.

— Давайте, скільки є, я й за пятака скажу.

Дав: — Ідіть просто! оце саме і є дорога в Дахнівку!... Нічо!... — і побіг!

Другий факт. Поїхала моя хазяйка до міста базарувати. Взяла з собою і сина Карпа, хлопчика на шостому році. Заким мати купляла, да важила борошно, Карпо зліз з воза і помітвши, що біля другої крамнички, де тоді саме нікого не було, стоїть маленький ослінець, взяв того осліника та на віз єго і, хоч яке воно мале, а догадало ся притрусити ослінець той сіном. Приїхали до господи, привіз Карпо чужий ослінець. Батько й мати не штаповали дитини, не вразумили її, що вчинок бридкий, а ще й міні хвалять ся; хвалять ся так, що й Карпо те чує.

— Добра у його голова! — хвалить батько, глядячи Карпа по голівці.

А я не стерпів і кажу:

— Погано ваш Карпо зробив... Се є крадіжка...

— Та воно ще мале, не тямить; дасть Біг, виросте, порозуміішає, так не робити ме...

— Треба, кажу я, відвезти той ослінець назад, до міста та вернути єго тому, чий він є.

— Кому-ж єго вертати, коли ми не знаємо, чий він і чия та крамничка, де він стояв.

— Можна роспитати ся у лю́дй, — раджу я.

— Ніяково, соромно якось! Ослінець той ка-зна-що; дитина мала, дурна; а сорому можна надбати собі... Нехай вже Бог простить.

Карпо, звісно, дитина мала, нерозумна. А от батько єго — людина літ 40; ремесник, і школу скінчив. Як же він поводить ся там де „пахне копійкою?..“ Приїхала в Дахнівку літовати якась убога учителька з Одеси, та з сухотів і померла. Господар мій взяв ся змайструвати труну, постановити на могилі хрест, помалювати єго і обгородити ґратками могилу. На всю отсю роботу треба було на день чотирох робітників да дерева і інчого там материялу — багато-пребагато, рублії на 20. А він взяв тричі стільки. Я не стерпів, став казати що не годить ся так дерти, що вчителька — була людина убога; працьовала на користь народови і т. ін. А Михайл мій всьміхаєть ся і каже:

— Не вона-ж, пане, платити ме міні за роботу; вона невідати ме — скільки я взяв, а той хто платити ме — значить спроможен платити, коли платити; тай де ти нам роз-

брати — хто вбогий, хто багатир... треба йому — от і плати, а не хоче — его воля; нехай без труни ховає!..

А от ще факт. Одна недужа пані, приїзжа з Житомира, уважаючи як то воно і не легко і клопітно їздити їй самій на пошту в Черкаси, прохала свого чоловіка, щоб, послаючи до неї гроші, адресував не на її адресу, а на ймення її господаря Іллі Г... Жде пані, да жде — нема грошей. Питає Іллі, чи не приходило до його оповістки з пошти? — „Ні, не приходило... вже-ж коли-б прийшла, то-б я гроші взяв і вам би доручив...“ А тим часом Ілля давно взяв прислани на его адресу гроші і розгвинькав їх. Стали его ганити: бай-дуже! — „Я-ж не вкрав їх, каже він: міні прислано їх... а що зараз не доручив їх, — лихо не велике, самому треба було; зароблю, дак верну“..

А то знов: батьківська дочка продала ся, повіяла ся. Покинула матір і пішла в Черкаси до жидівки, звістно — чоґо. Мати кинула ся шукати. Знайшла... „Така вона хороша, чепурна, казала міні мати, да так хороше-прехороше убрана, зовсім як панночка... Стала я її ганьбити, штапувати, а вона міні на те: „Годі вам, мамаша! [Чуєте, вже не мамо, а мамаша!] Не одна я так роблю, гляньте, скільки тут нашої сестри. Не турбуйтеся!.. Подумайте, щоб було в мене, коли-б я була при вас?... Вийшла-б замуж за якогось там брудного Омелька, та завяла-б такого талану, якого вас сподобила доля від рук мого батька!..“ Отака моя Маруся! І Господи, як вона мене отими словами уязливила в саме серце вразила! Так воно у мене кровю і обкипіло... Мовчу я, да плачу, а вона знов: „От я тепер ляжу не бита, встану не лаяна; одіта, обута; напосна і нагодована, ще й вам поможу“, — і дав міні три карбованці. Вачу я: її правда; взяла гроші, поблагодівила її і пішла собі; да вернувшись до дому, полагодила ва ті гроші, що Маруся дала, трохи хату а потім порадила ся з попом і дала Богови обіцянку — цілу зиму старцювати; ходити по селах, збирати гроші. Що зберу за зиму, все те вінесу на свічку, да на оливу в Мошногорський монастир. От і спокують Марусин гріх...“

II.

Сумні все отсе факти. Невеселі і ті, про які говорити му переґодом. Що-ж спричинило ся їм? Мушу сказати, що молоді покоління Дахнівців [люди 20—30 літ] не геть то вельми зурить ся такими фактами життя сучасного. Воно, отсе покоління зросло з ними; призначало ся, освійчило ся з ними і вони не здають ся ему геть надзвичайними. Воно ні здирству за труну; ні привласненню Іллею чужих гроших; ні Марусиним „заробіткам“. ні чому такому інчому не надає великої ваги і часом почувте: „На те в річці щука, щоб карась не дрімав; або „Бог дає не тому хто вмільий, а тому хто сьмільий“. А коли почнете притомом допитувати ся, з якої причини дієть ся у них оте, чи інче що ляхе, у всіх одна відповідь: „Така вже наша доля; так вже судило ся нашій Дахнівці“.

Люди старійші, щиро оболівають з'убоженню села і першою причиною всего ляха, становлять недостачу землі. Про сьо причину поведу річ переґодом; а тепер зупиню ся на інших причинах, які, опріч темноти да злиднів, по думці старих людей, сиділи і плодять усе лихо.

— Сем'ї у нас нема, — каже мені баба Оришка, людина літ під 90... Батьки у дитий пішли в півець; тепер ніхто з дитий про батьків і гадки немає; проте щоб догледіти батька-матір, зодягти їх, нагодувати їх, — ні в кого й думки нема! Он бачте і Опанаса діти вигнали, і Веремія не годують... Яка у нас семья! От я вам, коли хочете, по пучках виложу, що в нашому селі 22 дворів таких, де або чоловік від жінки відбіг, або жінка від його... А вже таких, що хоч і живуть з одній хаті, але гризуть ся як пес з котом — таких половина села... Отак як дід Сергій. Знаєте его?

— Ні, не знаю...

— Отам біля школи его хата; спізнайтеся, дідок не аби-зкий; ще не спорохнів так як Веремій... тільки що забісований... змалку в москалі его ваято... він мабуть з жидів, вихрист... цікавий; самі побачите.

— Добре, піду й до його... А ви бабусю, скажіть міні з якої-ж речи чувасе на селі сема вела ся?

— На те Господня воля! Бог від нашого села відступив ся за гріхи наші... Доки паробіка, чи чоловік не йде в москалі, — людина як людина, і Бога у душі має і старих людей шанує; а вернет ся з москалів — пиха сама, не чоловік, а чортова тінь! На ногах у його — саян риппгь, а в борщі чорт кипить. От і почне він таке справляти, що гідота й подумати, не то сказати... в салдатні навчив ся... Бога забули, звичайність батьків — знівечили, а сором згубили десь в казармах. От за се Бог і карає наше село.

За порадою баби Оришки спізнав ся я з дідом Сергієм. Справді — людина цікава. Ему йде 87 рік, але бадьорий дідуган хоч куди ще! Родом він з Волині, з заславського повіту. Дійсне можна по его типу, говірці і поведінню гадати, що він з жидів. Він каже, що батько его був крєпаком князя Сангушка... Взяли его в москалі; вислужив він 25 літ, та вернувшись і побрав ся. Небавом помер. Переґодом і жінка его померла. Сергієві шов тоді шестий рік; яко солдацького сина Сергія взяли в катаністи. Та було воно ще мале, дак его відтали вигодовати до вахмістра в селі Калантаїві [в Олександрійському повіті в Херсонщині]. Тоді там були „военныя поселенія“. Вахмістер той був великий паняця і небавом Сергія перевели до простого „поселянина“. Поселянин сьей був багатир та на лихо і він і жінка его були вельми скупі. „Катаністів вони годовали наче щенят тих, біля порогу, у кочергах“. До 12 літ Сергій пас овечок; на 13 р. его взяли до школи в село Петриківку. Тут була школа кантоністів. „А били-ж тут нас, били, страх як били! І різками, і шиллягою і наґаями... Не зраховати скільки разів мені шкуру спускали!... часом не вшівала шкура заростати“. Через три роки Сергія знов повернули з школи до хазяїна-поселянина, щоб навчив ся хазяїнувати. Учив ся він хазяїнувати — „був значить гірше за наймита, гірше за панського крєпака“ — аж доки не минув 21 рік; тоді „по неспособности кь строевой службѣ“ повернули его у „валовый парк“. Частина сего „парку“, чоловік з 200 було у Дахнівці. Тут вони рубали скарбовий [казенний] ліс; перевозили дерево на казюнных волах до Дніпра, у Василицю, верстов зо три від Дахнівки. На березі вязали дерево в плоти і гнали Дніпром до Крилова, а звідсіль дерево йшло вже на всі оті „поселенія“. В Дахнівці Сергій і побрав ся і живе тут більш сорока літ. В житю родинном ему не поталанило. „Брав ся я, каже Сергій, кохаючи, та скоро побрав ся, зараз і побачив, що вона, вибачте на сім слові, паплюга; коса тільки у неї дівоча. Ото-ж як пішли у нас лайки да сварки, дак дійшло діло до того, що отсе 24 того місяця, саме на Івана Купала минуло вже чотирнадцять літ, як ми одно до одного обживаємо ся тільки тоді, коли язик так засвербить, що неминуче треба сварити ся і помянути батьків. Живемо в одній хаті, варимо їсти в одній печі, обідаємо за одним столом, але кожен звети; я сам собі і хліба спечу. От і горіодом поділили ся: отсе клапоть мій, а то її.“ — Міні не доводило ся стрівати чоловіка так озьвіреного на свою дружину, як дід Сергій! Нема такого лайливого епітету, якого-б він не вжив проти неї. Після кожного такого епітету, він сплюне, перехрестить ся і скаже: „Прости мене, Господи!“ За таке життє родинне люди виноватять Сергієву жінку: „В гречку, кажуть, любила скакати і дочка по матері пішла. Мати проти батька дочку під'юдjala; дочка в батьком розцурала ся; взяв її за себе добрий хазяїн з Руської Польки, та мусів відбігти... повіяла ся вона з лопачонами“..

[Далі буде].

Ол. Коносський.

* * *

Хотіла-б я пісенью стати
У сюю хвилину ясну,
Щоб вільно по сьвітї літати,
Щоб вітер розносив луцу.

Щоб геть аж під ясні зорі
Полинути сьлівом дзвінким
Упасти на хвилі прозорі
Буяти над морем хвижим.

Generated on 2015-08-15 19:32 GMT / http://hdl.handle.net/2027/luig.301121180004172
Public Domain in the United States; Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Лунали-б тоді мої мрії
І шастя моє таємне,
Яснійші ніж зорі ясні,
Гучнійші ніж море гучне.

Леся Українка.

ИСТОРИЯ ЛИТЕРАТУРЫ РУССКОЙ.

НАПИСАВЪ ОМЕЛЯНЪ ОГОНОВСКИЙ.

ПЕРИОДЪ НОВЫЙ.

Литература наукова.

← [Дальше.] →

7. Пантелеймонъ Кулъшъ.¹⁾

Кулъшъ бувъ однимъ изъ головныхъ репрезентантовъ старои школы етнографичной, котра, основуючися на романтичній идеализаціи старовины, не звертала уваги на загальний рухъ литературы й на критичну анализу творобвъ устной словесности. Въ сороковыхъ и въ пятидесятихъ рокахъ бувъ вѣнъ ентузіастомъ-прихильникомъ идеї національной, пристрасно полюбивъ рѣдну мову, обычаѣ, переказы й поезію народну, и крѣмъ беллетристики займавъ ся такожъ исторією. Въ 1856. и 1857. р. выдавъ вѣнъ у Петербурѣ „Записки о южной Руси“ (томъ I, сторѣнь XXVI+322; томъ II, сторѣнь XIII+354).

Въ першѣмъ томѣ Записокъ²⁾ надруковано шістьдесять историчныхъ переказѣвъ и легендъ, одинацять думъ и чотыри пѣснѣ. Мѣжь переказами й легендами важнѣйшій вважають ся ось-які: 1. Легенда про золоті ворота (стор. 3—5); 2. легенды про Мазепу й Палѣя (115—128); 3. козацке оповѣдане „Очакѣвська бѣда“ (289—292); 4. народне оповѣдане про помершій душѣ, звѣстне п. з. „Бабуся зъ того свѣта“ (303—311). Про се оповѣдане запримѣтивъ Кулъшъ, що вѣнъ рѣзній переказы народній про жите на томѣ свѣтѣ переробивъ въ суцѣльный повѣсть (стор. 304., примѣтка). Вѣдтакъ не дивно, що Пыпинъ въ отъ-сѣмъ народнѣмъ оповѣданю добачае чи-мало зрацкѣвъ фантазіѣ самого Кулъша.³⁾ Мѣжь переказами надруковано такожъ народній прислѣвья й анекдоты и з. „Отдѣльныя выраженія малороссійскихъ поселянъ“ (стор. 145—148).

По-мѣжь историчными думами въ першѣмъ томѣ Записокъ вызначують ся отъ-сей: 1. Дума про втеки трѣохъ братѣвъ изъ Азова (стор. 32—42); 2. про жидѣвъ-рандарѣвъ (56—63); 3. про Ганжу Андыбера (200—209); 4. про Марусю Богуславку (210—214); 5. про побѣду Хмельницкого пѣдъ Корсунемъ (223—228) и т. и. Думу про Ганжу Андыбера, записану Кулъшемъ изъ устѣ кобзаря Андрѣя Шута, надруковано вже въ збѣрнику Метлинскаго „Народныя южнорусскія пѣсни“ (стор. 377—382); тутъ же выдавъ вѣнъ еѣ по иному варіанту. — Опроче знаходимо въ сему першому томѣ Записокъ думу-казку про морекій похѣдъ старшого князя-поганця въ христіянську землю (стор. 172—178). Кулъшъ каже, що отъ-сю думу-казку записавъ А. В. Шишацкій-Илличъ у селѣ

¹⁾ Про жите й литературну дѣяльнѣсть Кулъша гляди „Исторію литературы русской“ въ „Зорѣ“, 1889; число 15—23. — Порѣвн. „Исторію русской этнографіи“ А. Н. Пыпина; томъ III, стор. 188—214.

²⁾ Про переднѣ слово до першого тому Записокъ сказано дещо въ розвѣдцѣ про литературу дѣяльнѣсть Кулъша. („Исторія литературы русской“ въ „Зорѣ“, 1889; стор. 354).

³⁾ „Исторія русской этнографіи“, т. III, стор. 198.

Красилѣвцѣ, Чернигѣвской губерніѣ, та що она в ѣдноситъ ся до морекыхъ похѣдѣвъ поганцѣвъ-Варяго-Русебѣвъ у Грецію. Выдавецъ збѣрника догадае ся, що сей словесный творѣъ е сучасный самѣй историчной подѣви, котру тутъ оспѣвуе ся, тѣлько-жь въ йому затратили ся подекуды стародавній формы мовы (стор. 179). Але вже Антоновичъ и Драгоманѣвъ въ передѣлѣмъ словѣ до „Историческихъ пѣсень малорусскаго народа“ (томъ I, стор. XXI) натякнули на фальсификатъ сеи думы-казки. Вѣдтакъ Пыпинъ заявивъ, що Кулъшъ заподѣявъ чи-малу похибку, коли за автентичный останокъ давного переказу принявъ сей фальсификатъ, що выйшовъ вѣдъ Шишацкаго Иллича, спорудника пѣдробленыхъ пѣсень народныхъ.¹⁾

Въ першѣмъ томѣ Записокъ Кулъшъ надруковавъ переказы й легенды въ сумѣшь изъ думами й пѣснями. Вѣнъ подавъ ще й россіейскій переказъ отъ-сихъ творѣвъ народнои поезіѣ, надруковавши его долѣ на одвѣтныхъ сторонахъ тексту украинскаго. Тѣлько оповѣданя про помершій душѣ не переклавъ вѣнъ на мову россіейску, щобъ не затерти красы вельми поетичного твору украинскаго.

Побѣчъ етнографичного матеріялу подававъ Кулъшъ такожъ свои „ислѣдованія“, писаній по-россіейски, по-мѣжь котрыми важнѣйшій суть ось-які: 1. Про важнѣсть вывченя народнои словесности й про старцѣвъ-спѣвцѣвъ (стор. 1—3); 2. про кобзаря Андрѣя Шута (43—46; 63—64); 3. про лирника Дмитра Погорѣлого (81; 93—95); 4. про оповѣдача Кѣндрата Тарануху (99); 5. про поетичне творчество украинскаго народа (179—180); 6. про аналогію мѣжь Гомеровыми рапсодіями й украинскими думами (181—182), и и. Такихъ розвѣдокъ въ першѣмъ томѣ Записокъ надруковано трицять и чотыри.

У другѣмъ томѣ Записокъ надруковано на-передъ пятьнацять казокъ и легендъ, що вѣдносять ся до суспѣльного побуту украинскаго. Мѣжь казками вызначують ся отъ-сей: 1. про дѣвчину й про злу бабу (стор. 10—12); 2. про вужа й царѣвну (14—16); 3. про Ивася та вѣдму (17—20); 4. про вѣбиту сестру та про калинову соплку (20—22); 5. про Кирила Кожемяку (27—30); 6. про вѣдмы (36—41); 7. про мертвякѣвъ (42—44); 8. про чортѣвъ (44—48); 9. про Соловѣя розбѣйника й про слѣпѣго царевича (48—57); 10. про Ивана Голика й его брата (59—83). — Крѣмъ казокъ и легендъ надруковано въ сѣмъ томѣ ще поетичный творѣъ п. з. „Баллады зъ часѣвъ униѣ“ (83—95) и пѣсню „Про правду“ (101—102). А вже-жь запримѣчаемо, що всѣ тѣ творы народнои поезіѣ украинскаго надруковано безъ перекладу украинскаго.

Пѣсля згаданныхъ творѣвъ устной словесности слѣдѣе: 1. россіейске оповѣдане сучасника-Поляка про походы противъ гайдамакѣвъ (стор. 105—141); — 2. Шевченкова поема „Наймичка“ (143—168); — 3. записка члена малороссіейской коллегіѣ Григорія Н. Теплова про неперядки, якѣ дѣють ся вѣдъ нарушеня правъ и звычайѣвъ потвержденныхъ грамотами на Украинѣ (169—196); — 4. Кулъшева идилля „Орися“ (197—208); — 5. двайцять пѣтъ украинскихъ пѣсень народныхъ, що ихъ Андрѣ

¹⁾ ibid. — Пѣдробленю вважають ту думу-казку такожъ Костомарѣвъ („Отечественныя Записки“, № 6, 9) и Матюшинъ („Русская Истѣя“, 1857, кн. VI. и „Сочиненія“ I, стор. 248, и д.).

Маркевич підложивъ підъ ноты для співу й фортепьяна (209—256); — 6. статья „О древности и самобытности южно-русского языка“ (257—279). — передрукъ офіціальної статьи, надрукованої въ „Журналѣ министерства народнаго просвѣщенія“; — 7. похорони, — списані зб слобъ хлѣбороба въ Харьковской губерніи (281—290); — 8. универсалъ гетьмана Остринина зъ замѣтками Михайла Грабовского й П. Кулѣша п. з. „О причинахъ взаимнаго ожесточенія Поляковъ и Малороссянъ въ XVII. вѣкѣ“ (291—328). Вкбниці надруковано ще додатки до отъ-сеи статьи й до записки Теплова (331—354).¹⁾

Такожъ въ отъ-сѣмъ другомъ томѣ Записокъ знаходимо „ислѣдованія“ Кулѣшеви, зъ-помѣжъ котрыхъ важнѣйшій суть ось-якій: 1. Рѣзница мѣжъ російскими й украинскими казками;²⁾ 2. про гайдамацто (стор. 12—13); 3. про гетьманщину (171—174) и и. Всѣхъ такихъ розвѣдокъ и примѣтокъ Кулѣшевыхъ надруковано тутъ трицять и пять.

Записки Кулѣшеви — се гарна збѣрка етнографична, що вже Шевченкови вельми вподобалась.³⁾ И справдѣ, сѣ Записки визначають ся вѣдъ збѣрникѣвъ давнѣйшихъ етнографѣвъ тымъ, що подають не тѣлько творы устной словесности народной, але й познакомлюють читача зъ тыми тямущими старцями, котрѣ спѣвали думы й пѣснѣ, або й оповѣдали казки. Вѣдносячись до люду вельми симпатично, Кулѣшь уважавъ его живымъ памятникомъ старовины, по-за-якъ люды зберегае дорогѣй скарбы народной думы й поетичного почуваня, котрыхъ уже не вмѣе оцѣнити й зберегати цивилизація.

Ось-що пише Кулѣшь про першій свои вѣдносини до народу: „Треба признати ся щиро, що, вандруючи зъ села въ село по губерніяхъ Малороссеі въ молодому моему вѣку я рѣдко звертавъ увагу на саму науку. Мене займавъ поетичный бѣкъ житя народу. Я бажавъ схопити драму, що єъ малыми перервами вѣдгрававъ цѣлый украинскій народъ. Менѣ хотѣлось конче видѣти сѣльскій побутъ въ театрѣ природы, и тее, що внѣсь я въ записки свои, єъ лишь малою частиною моихъ допытѣвъ, котрѣ намагали побачити й вчути народъ въ рѣзнообразныхъ его единичкахъ. — А вже-жъ не ма щѣ й казати, що города, мѣстечка й села, звѣстнѣ въ исторію, займали мене бѣльшь иншихъ, и що я въ нынѣшнихъ людяхъ находивъ слѣды минувыхъ поколѣнь. Въ тыхъ-то мѣс-

цахъ по выразѣ лицъ, по вдачахъ и бесѣдахъ сучасныхъ людей я живо змѣркувавъ, якимъ повиненъ бувъ бути Украинецъ підъ иншими впливами й при иншихъ обставинахъ побуту. Тутъ етнографія зливалась для мене въ одну науку зъ исторією, а исторія розкрывалась у своихъ етнографичныхъ наслѣдкахъ. Нашѣ кабинетовѣ людцѣ, повтаряючи одинъ одного, кажутъ, що на Украинѣ не полишилось майже нѣякихъ памятникѣвъ старовины. Але-жъ самъ народъ єъ такимъ памятникомъ своего минулого житя, який лучше всякого твору штуки дає намъ пѣзнати, якъ вѣнъ живъ до теперѣшньої хвилѣ. Треба тѣлько придивитись моральному его образу, котрого по-розмѣтуванѣи очерты збирає и пояснює намъ етнографія“.¹⁾

Въ иншомъ мѣсци свои книжки доказує намъ Кулѣшь, що збирачѣвъ памятникѣвъ народной поезіи зъєднали собѣ велику заслугу въ литературѣ, — що про-те Церетелевъ, Максимовичъ, Срезневскій, Лукашевичъ и Метлинскій въ памяти землякѣвъ ледви будутъ жити такъ довго за-для своихъ письменныхъ творѣвъ, якъ изъ-за народныхъ пѣсень, котрѣ они записали й выдали.²⁾ Але-жъ Кулѣшь не може не видѣти занаященя патріархальной поетичной старовины на Украинѣ. Вѣнъ заявляє, що причиною упадку старои народной поезіи єъ: 1. загальний упадокъ украинского народнаго творчества въ наслѣдокъ зближеня украинской національности до пануючої російской; 2. вѣдсутство старосвѣтского централизаціи Украины; 3. змаганє новои цивилизаціи. Про сю третю причину упадку народной поезіи пише Кулѣшь ось-що: „Духъ народный ослабъ у массѣ люду, котра инстинктивно прямувала до темной для неї историчной меты, а вѣдродивъ ся въ свѣчнѣй, невеличкѣй верствѣ суспѣльности, котра єъ близька до люду за-для свои любви до него, и веде далѣ его духовну жизнь у новыхъ формахъ — цивилизаціи. Лиричній, эпичній й драматичній творы сєи верствы суспѣльности, въ якѣй-небудь мовѣ они були-бъ списані, суть продовженемъ першихъ творѣвъ украинского, поетичного гєнія, и нѣякъ не можуть бути вѣдъ нихъ вѣдѣлені. Мы всѣ, не разбираючи сєго, чи великій, чи малый нашъ лирацкій таланъ, такъ само походимо вѣдъ тыхъ расодистѣвъ, якъ грецкѣй письменники вели свое походженє вѣдъ Гомера, и якъ самъ Гомеръ мавъ своихъ попередникѣвъ въ самовидцахъ дѣи старои Греціи. — Мы й народъ — одно й те саме, але тѣлько вѣнъ изъ устною своєю поезією репрезентує въ духовнѣй жизни першу періоду культуры, а мы — початокъ новои, вышней періоды. Въ пѣсняхъ народу не було й не могло бути такихъ элементѣвъ, котрѣ насъ вѣдъ него вѣдрѣзняли, мѣжъ-тымъ коли наша поезія, основуючи ся на устнѣй словесности, зъ-перегодомъ приняла въ себе новѣи элементы сучаснаго побуту суспѣльного. Отже мы зъявляємо тѣлько ширшій змаганя культурній, нѣжъ нашѣ попередники, — украинскѣй барды, дарма що мы єсмо словесными ихъ спадкоємцами. Якимъ же-жъ способомъ сучаснѣи намъ слѣпцѣ, що не належать до свѣчнѣи верствы суспѣльности, можуть творити новѣи думы, котрѣ-бъ могли рѣвнятись зъ духовными змаганями идучихъ напередъ репрезентантѣвъ ихъ національности?“³⁾

До отъ-сихъ слобъ навязує Пыпинъ свою примѣтку, кажучи, що думки Кулѣша въ загаль — выправдані,

¹⁾ Про отъ-сѣи вѣсьмъ частинъ другого тому Записокъ сказано дещо въ розвѣдцѣ про творы Кулѣшеви. („Исторія литературы русской въ „Зорѣ“, 1889; стор. 354—355).

²⁾ Пыпинъ назвавъ ту параллель недостаточною. („Исторія русской этнографіи“, т. III, стор. 198).

³⁾ Про першій томъ Записокъ Кулѣшевыхъ писавъ Шевченко 22. квітня р. 1857. М. Лазаревскому ось-що: „Якъ побачивъ Кулѣша, пошлюй его за книги, що вѣнъ подарувавъ, а особливо за „Записки о южной Руси“. Такои розумной книги, такого чистого нашего слова и ще не читавъ... И якъ вѣль, крѣй його Мати Господня! не выдасть второго тома, то не тѣлько я, ты, всѣ земляки нашѣ и вся Славянщина провадеи його и назове брехуномъ“... („Основа“, 1862; мартъ, стор. 6). — Про другій томъ Записокъ высказавъ Шевченко въ Дневнику своемъ 16. червня р. 1857.) ось-яку свою думку: „Спасибо Кулѣшу, что до-тадала прислать книгу, а то я не зналъ бы, что съ собою дѣлать. Въ особеннѣи благодареня и ему за „Записки о южной Руси“. Я эту книгу скоро наизусть буду читать... Прекраснѣйшій, благороднѣйшій трудъ, брильянтъ въ современной исторической литературѣ!“ („Основа“, 1861; май: стор. 12—13). Такожъ и деякѣй свѣчній Россіине похвалили Записки Кулѣшеви. Порѣви. слова Н. И. Петрова въ „Очеркахъ исторіи украинской литературы XIX. вѣка“ Киевъ, 1884; стор. 280—281; 283.

¹⁾ „Записки о южной Руси“; т. I, стор. 234—235.

²⁾ ibid., стор. 220—221.

³⁾ ibid., стор. 180—182.

тільки-ж можна-бъ ихъ высказати ббльшь просто. Справа ось-така, що народна поезія въ загалѣ зчезає, — стає ся неможливою, тому-що жите-буте являє ся що-разъ ббльше скомбинованымъ не тблько зъ ширенемъ цивилизаціѣ, але й зб змаганемъ державнои централизаціѣ.. Вже-жъ бо народъ може творити поезію епичну лишъ на засновку тыхъ историчныхъ дѣй, въ котрыхъ вбнъ самъ бравъ участь, мѣжъ-тымъ коли при цивилизаціи й при державнои централизаціи нові культурні змаганя стають ся для него недоступными.¹⁾

Отъ-ся примѣтка Пыпина вбдносить ся найпаче до твореня народныхъ думъ и пѣсень историчныхъ. И справдѣ, въ теперѣшнѣмъ побутѣ украинского народу годѣ й думати про змагане епичнои его поезіѣ. Въ сихъ часахъ народъ не може творити епичнои поезіѣ не тблько за-для того, що не бере участи въ историчныхъ дѣяхъ свои батькбвщины, але й зъ-за того, що теперъ нема вандруючихъ школярѣвъ и слѣпцѣвъ-бандуриствбвъ на Украинѣ. Тѣ школярѣ були найпаче студенты Киѣвскои коллегіѣ, що єѣ пбзнѣйше (1707) перетворено въ академію духовну. Они то вивчившиє поетки йшли часто мѣжъ народъ, и познакомлювали его зъ епичными й лиричными творами, списаными въ школьныхъ зббрникахъ. А по-за-якъ по-мѣжъ тыми школярами, а старцями, стоячими пбдъ охороною церкви, були взаимні вбдносини, то творцѣ думъ и пѣсень историчныхъ могли виходити зъ-по-середъ того товариства, що єго репрезентували вандруючій школярѣ й старцѣ-кобзарѣ.²⁾ — Та отъ, не тблько епична поезія народна не може теперъ розвиватись, — такожъ лирична поезія подекуды упадає, тому-що народъ забуває що-разъ ббльше переказы батькбвскіѣ, — що вбнъ изъ ширенемъ цивилизаціѣ позбуває ся свого поетичного свѣтогляду, своихъ окремыхъ звычайѣвъ. Коли-жъ колишій патріархальный побутъ народу занастивъ ся, то зчезає поволи такожъ и поезія въ житю народу, побиваючого ся теперъ невзгодинами суспбльного побуту. Хто-жъ мѣжъ народомъ утворитъ теперъ лиричній пѣснѣ, коли у него нема вже снаги до поезіѣ, — коли боротьба про истноване вбдвертає его вбдъ идеалбвъ побуту патріархального?

Вдатки-жъ уважають ся замѣтки Кулѣша про методу зббрана етнографичного матеріалу, про упадокъ формъ пѣсень, про причины занашеня историчныхъ пѣсень, про типы спѣвцѣвъ и т. и. Але-жъ, нѣгде правды дѣти, въ загалнбй методѣ его етнографичного писаня суть такожъ деякі хибы. На сѣй недостачѣ працѣ Кулѣшевои вказує Пыпинъ, пишучи мѣжъ иншимъ ось-що: „Описъ типбвъ и обычаѣвъ може бути придатнымъ для етнографіѣ тблько тогдѣ, коли се справдѣшній типы народній, а не случайній прикметы моральній, бо инакше такій описъ може стати тблько зборомъ анекдотичныхъ подробиць. Отъ, н. пр. чи були такими типичными статьи тѣ вбогі кобзарѣ, старцѣ й старухи, котрыхъ Кулѣшь зббображає репрезентантами народнои переказу? Чи не треба було вывести ще другій рядъ особбъ того кружка, щобъ такимъ складомъ поясненоє справдѣ типичне, народне зъявнище?“³⁾ „Въ Запискахъ (каже далѣ Пыпинъ) читаємо деякі историчній примѣтки про козацкій войны

¹⁾ „Исторія русской этнографии“, т. III, стор. 196—197.

²⁾ Се є умна догадка П. Житецкого, высказана въ знаменитбмъ творѣ „Мысли о народныхъ малорусскихъ думахъ“. (Изданіе редакціи журнала „Кіевская Старина“). Кіевъ, 1893; стор. 165—170.

³⁾ „Исторія русской этнографии“, т. III, стор. 198.

XVI—XVII. вѣку, и про тѣ причины, котрі въ тбмъ часѣ выкликали ворожнечу мѣжъ Поляками й Украинцами. Бажаючи бути объективнымъ, авторъ надрукувавъ у своѣй книжцѣ статью польского историка Михайла Грабовского, котра пояснювала тѣ вбдносини изъ становища огляду польского. Изъ сєи статьѣ виходило таке, що Украинцѣ не дбзнавали систематичного гнѣту вбдъ польскои управы, — що, навпаки, сѣй управѣ й польскбй шляхтѣ Украина завдячувала свбй матеріальній добробутъ, та що причиною ворожнечи були тблько деякі приватній несправедливости, котрі були прибблшеній въ уявѣ Украинцѣвъ. Хочъ отже Грабовскій признававъ, що ось-тѣ несправедливости истнували, одначе виходило таке, що мовъ-то самі Украинцѣ выкликали острахъ козацкихъ войнбвъ, котрі скбнчилиє сполученемъ Украины зъ Москвою. А вже-жъ Кулѣшь, не вбдкидаючи аргументаціѣ Грабовского, справдѣ думавъ, що польска управа й шляхта причинилиє до добробуту Украины, мовъ-то-бъ они пѣклувалиє хлѣборобствомъ, ремеслами и промысломъ. Страшну-жъ мѣжнародну ненависть Кулѣшь пояснює ось-якъ: „Носячи зброю й служачи вбтчинѣ рбвно зб шляхтою, козаки уявили собѣ, що они такожъ благородній, и тому-то вражались они глубоко пыхою старои, або польскои шляхты; а по-за-якъ они зворушували народній повстаня, то они й самому народови украинскому вказували на вею погань шляхецкого права, котре позволяє одному становию глузувати зъ другою безкарно. Отъ и причина, що выкликала страшну мѣжнародну ненависть до Рѣчи посполитои, а вбдтакъ Украина й Польша подають ледви чи не єдиній прикладъ войнбвъ за-для враженого почутя чоловѣчого достоинства, до чого примѣшались ще другій оскорбы й обиды, що ихъ мовъ палючій матеріаль вкидано въ готове поломя.“¹⁾

Зъ тымъ критичнымъ поглядомъ Пыпина на недостачѣ етнографичнои працѣ Кулѣшевои годимо ся въ ббльшбй части, тблько-жъ не можемо похвалити его погляду на типичныхъ репрезентантбвъ народнои переказу. Пыпинъ сумнѣває ся, чи типы, виведеній Кулѣшемъ, були справдѣ такими репрезентантами, — про-те думає вбнъ, що Кулѣшеви треба було вывести ще другій рядъ кобзарѣвъ, лириковбвъ и оповѣдачѣвъ народнои переказу, щобъ такимъ складомъ пояснила ся справдѣ типична, народна проява. Але-жъ, по нашбй думцѣ, вже єдинѣ Андрѣй Шуть бувъ годящимъ репрезентантомъ типу кобзарского, и про-те виведєне ббльшого числа кобзарѣвъ меншои ваги не причинило-бъ до ббльшь рельефного зббображеня такого типу. Опроче не характеристика кобзарѣвъ, лириковбвъ и оповѣдачѣвъ має свою вагу въ етнографіи, але самъ матеріаль, що подає ся сими репрезентантами народнои переказу, вважає ся справжнимъ скарбомъ, що его зберегли вбдъ загибели люде пассивній, котрыхъ Пыпинъ называє типичными репрезентантами народнои переказу.

Вбдтакъ до погляду Кулѣша на причину ворожнечи мѣжнароднои на Украинѣ додаємо ось-яку примѣтку: Авторъ Записокъ думавъ, що головною причиною ненависти козаковбвъ до Рѣчи посполитои була тблько стара, польска шляхта, котра своєю пыхою глубоко вражала молодшу шляхетчину, се-бъ-то козаковбвъ. Тблько-жъ, по думцѣ Кулѣша, до тои головнои обиды примѣшались ще

¹⁾ „Записки о южной Руси“, т. II, стор. 325. — Порбвн. „Исторія русской этнографии“, А. Н. Пыпина, т. III, стор. 198—199.

внші оскорби, що підсвчували готове поломя. Одначе справжній дослѣды историчий доказують, що причиною невдоволення Украны супроти польскои управы й шляхты були гнѣть суспѣльный и нетерпимѣсть религийн.¹⁾ Вдѣ такъ причина мѣжнароднои ворожнечи, що єв увивъ собі Кульшь, була справдѣ малозначною супроти тыхъ важкихъ подѣй, що выкликали усобицѣ мѣжъ Украиною а Польщею.

Чи-мало етнографичною матеріялу знаходить ся такожъ въ повѣстяхъ Кульшевыхъ, але-жь у нихъ литературныхъ творахъ авторъ закрасивъ народній переказы своєю фантазією, и про-те тѣлько въ „Запискахъ о южной Руси“ Кульшь зъявивъ ся етнографомъ не-абы-якимъ, дарма, що въ сему свому выданю не придержувавъ ся вѣ плану, нѣ системы.²⁾ [Дальше буде].

Нарис сучасного вчення про бактерій.

[Дал.]

Бактерій живуть не у якому небудь визначеному місци, але навпаки їх можна найти майже скрізь. Так повітре, ґрунт, вода, речі, що стосують ся до щодених наших потреб, наша одежа, наша середина повні мікроорганізмами; знаходять навіть бактерій на корінцях глицевих дерев камінно-углевого періоду, у гнилих зубах єгипетських мумій. Або, як каже Мефистофельс:

Der Luft, dem Wasser, wie der Erden
Entwinden tausend Reime sich,
Im Trocknen, Feuchten, Warmen, Kalten
Hätt' ich mir nicht die Flamme vorbehalten,
Ich hätte nicht Apart's für mich.

Таке незвичайне розповсюдження можна з'ясувати невеликими вимогами їх від життя.

Годують ся бактерій виключно органічними материями, бо більшість їх не здатна в неорганічних з'єднань відбудовувати власне тіло, позаяк не має зеленого хлорофілу, що ним лиші рослини на соняшному світлі розкладають углевий квас на кисень і углець, повертаючи останнього у свої углеродні сполуки. Матерія, що на ній живуть бактерій, повинна мати дуже [alkalisch] або найменш нейтральну реакцію, а сі умовини можна легко знайти у природі, і найкраще сім вимогам відповідають мертві організми, через що бактерій майже скрізь знаходять місце для свого життя. До того треба додати, що бактерій не здатні годувати ся твердими частинками, але триві матерії повинні бути розпушені, значить одною з перших умовин їх життя є визначений ступінь вільгости; найкращим прикладом сього суть єгипетські мумії, що вже існують кілька тисяч років без жадної вади. Окрім тривіх матерій деякі бактерій, так звані аероби, потребують до свого життя кисню повітря, — другі, так звані анаероби, не тільки легко обходять ся без нього, але навпаки він їм дуже шкодить.

Далі кожен ґатунок до свого розвитку потребує визначеної температури; взагалі найкраще розвивають ся вони між 30° а 40° Ц. Але поза сими температурними межами бактерій не пропадають, а тільки гірше розвивають ся і визначена температура для кожного ґатунку цілком синіє їх розвиток; через те треба відвізнати у кожнім разі мінімум і максимум температури, що при ній ще можливе життя. Для мікроорганізмів, що існують в організмах, сі межі дуже невеликі, бо тут температура є сталою, але для тих, що існують і поза організмами, мінімум спускаєт ся далеко нижче, а власне до + 18° Ц. і навіть до + 10° Ц., а максимум значно відіймаєт ся у гору — навіть до + 65° Ц. Взагалі кажучи, висока температура сприяє розвитку, а низька затримує зріст бактерій. ґрунт, що ним годують ся бактерій, буває або з мертвих бактерій, і ті з них, що тільки на такому ґрунті і здатні

жити, звуть ся сапрофітами [σχηρός = гнилий, τὸ κίτος = булька]; або — з живих, і ті що мають властивість відіймати потрібні до годування матерій від живих організмів, звуть ся паразитами. Паразити звичайно мають більшу життєву енергію, бо їм треба раз-у-раз змагати ся з організмом, позаяк останній не відносить ся пасивно до своїх ворогів, а обороняєт ся усіми способами, що їх встиг утворити за часи безконечної боротьби за існування організмів між собою.

Окрім чистих паразитів та сапрофітів є ще перехідні форми, що звичайно живуть, як сапрофіти, а випадково або у якихсь періодах розвою у організмі, як паразити, таким способом супротивлено раз-у-разим або „obligate“ паразитам, вони звуть ся умовними або facultative. Ся властивість має велике значіння у розповсюдженню заразлих хороб, бо коли такий факультативний мікроорганізм вийшовши з організму попадає наприклад у ґрунт, то він тут не пропадає, але навіть часом значно розплоджуєт ся і утворює собою величезні помірки. Як приклад такого факультативного мікроорганізму можна взяти холерну бакцилю, а як приклад облигатного можна взяти бактерію сифіліса, прокази, що існують і розвивають ся тільки в організмі людини; прикладом же сапрофіта є *b. subtilis*. Ботаніки кажуть, що ніби-б то усі бактерій спочатку були сапрофітами і тільки згодом дістали властивість користувати ся з живих організмів, борючись з ними і відіймаючи у них потрібні до власного життя матерій.

Життє бактерій, як усього живого, складаєт ся з поглинання матерій околичного сьвіту, перетворення у власне тіло і виведення матерій, що розклали ся від праці в наслідок хемічно-фізичних процесів, як непотрібних геть. Через те то бактерій, поселяючись на якому небудь організми, шкодять йому на три способи: відіймаючи від свого хазяїна потрібні йому самому матерій; друге — викидаючи з себе непотрібні матерій, найбільш дуже ядні і таким способом отруюючи організм, що на ньому живуть вони; третє — коли їх збереть ся дуже багато у якому небудь важному до життя організми, механічно псуючи його функцію. Але продукти життєвої діяльності, що отруюють організм, не індиферентні для самих бактерій, бо вони мають змогу не тільки затримувати їх зріст, але й цілком убивати; прикладом можна взяти те, що бруд з старих болячок менше має у собі мікроорганізмів, як з недавних, а то буває й цілком без мікроорганізмів, позаяк вони утворивши гноєве запаління самі пропали від продуктів власної зміни матерій. Бактерій своїм життєм утворюють багато процесів, а власне: шумовання, гниттє, нітрацію ґрунту і заразливі хороби.

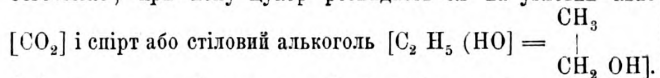
От ми по загальнім огляді бактерій роздивимо ся на кожний цей процес нарізно.

Шумовання і гниттє. Хоч вже з початку 17 століття [Абат Кірхер] була думка, що сі процесі утворюють ся живими істотами „innumerable animalcula“, але справжнє ствердження її дістали тільки з 30 років сучасного століття тоді, як Шульце, Швани показали, що тіч здатна до гниттє не гниє, коли її добре нагріти, теж коли в ній високою температурою будуть знищені усі зародки. Після сього багато інших вчених своєю працею знайшли фактичні підвалини для сієї теорії, а Пастер досьвідами, що почали ся з 1857 року, цілком зніє хемічну теорію гниттє і шумовання Лібіца, що неможливо тоді папувала і поставив наступний непохибного факта віталістичне походження цих процесів. Щоб довести свою думку, Пастер брав скляну посуду з розчином дріжджий, нагрівав доки йому не здавало ся, що вже усе живе в ній вбито і вивозив туди, де бактерій мало, або зовсім нема, як от на високі гори, де раз-у-раз дмуть холодні вітри і лишав відчиняючи на значний час. Шумовання не наставало, і навпаки, коли такі-ж саме склянки ставив у хаті, де звичайно є безліч таких бактерій, то воно повставало вже на другий день. Значить — без бактерій сей процес не можливий. Далі він у той саме скляної посуду з відваром дріжджий без зародків витягував горло у довгу, тонку дудочку і багато раз її згинав. І у такому досьвіді шумовання не утворювало ся, позаяк повітре зовсім вільно входило у середину і тільки мікроби застрягали на вигнутих місцях: звідсіля треба було визнати, що саме повітре в утворенні процесів не відіграє жадної ролі. Таким способом нема жадного тепер сумніву про причину

¹⁾ Порівн. „Сочиненія“ М. Максимовича, т. I., стор. 272—273.

²⁾ Кульшь намагав виправдати ся, чому вінъ видавъ своп Записки безъ плану й системи „Записки“, I., стор. 101).

сих процесів. Що до шумовання особливо, то воно утворюєть ся грибками, які не суть бактеріями, але близько стоять до них. Є скілька гатунків шумовання; між ними перше місце займає спіртове, що умовляється ся з грибком *saccharomices cerevisiae*; при йому цукор розпадається на углевий kwas

Сей процес має місце при курінню горілки на гуральнях, при виробці пива на броварнях, при мусуванню соку винограду, при готуванню кумису і т. д. З інших гатунків шумовання можна вказати на оцтове, коли стіловий алькоголь, теж звичайний спирт скисає у альдегід і оцтовий kwas $[C_2 H_4 O_2]$, — на молочне шумовання, коли цукор скисає у молочний kwas [власне стілідено-молочний $CH_3—CH < \begin{array}{c} H^0 \\ CO. OH. \end{array}]$, і інші. Що

до життя, то воно утворюєть ся особливими бактеріями, що їх ще недавно визнавали за оден гатунок — *Bacill. termo*; але тепер доведено, що тут беруть участь до 15 гатунків і між ними є не тільки паличкові але й круглі, як от *Micrococcus foetidus*. Гниттєм зветь ся розклад мертвих матерій, з'єднаних з утворінням смердячих газів. Після Пастера так буває, коли гине яка небусть тіч: мікроорганізми, що їх завжди безліч носить ся у повітрі, осідають на ній; анаероби, теж ті, що не мають змоги жити, коли на них вплива кисень, спускають ся у глибші шари, а аероби, що їм він навпаки потрібен, лишають ся зверху; аероби при своїм життю не тільки користують ся з кисню повітря, але й відіймають його від органічних матерій, повертаючи їх у менш сложні з'єднання; коли їх досить розплодиться ся, то вони утворюють собою на поверхні плівку, що не дає кисню повітря увиходити у тіч; а се дає можливість розвивати ся і анаеробам, що повертають усі органічні з'єднання у воду, углевий kwas, аміак; від сього аероби пропадають, бо не знаходять собі їжи, а анаероби, ізвівши їх, самі мусять теж пропасти і таким способом, коли пропадає останній анаероб, що розіслав трупи своїх товаришів, органічна матерія цілком анаорганізуєть ся.

До вяснення хемічного боку справи причинилось багато талановитих вчених, а особливо Панум, Шмідеберг, Брігер, хоч у деяких подробицях є ще доволі незрозумілого. Взагалі кажучи, процес життя складаєть ся з гідратації, скиснення а теж і синтеза. Що справді має тут місце останній процес, що при йому з простих складовин утворюють ся сложні з'єднання, се доводить ся можливістю гниття солевого розчину Негелі, де з неорганічних солей виробляєть ся така само сложна їдь, як і з білків. При гниттю виробляєть ся цілий ряд матерій і кваси: кошаневий $[H—CO. OH]$, оцтовий, пропіоновий і т. д.; — ароматична група: indol, scatol, phenol, hydrochinon і т. д., гази: углевий, сірковий, водень $[SH_2]$, водень, азот і т. д., вода, птожайни, пептони, ферменти, тосальбуміни. Усім відомо, що коли попаде у виразку частина гнилої матерії, на пр. при роботі у анатомічному театрі, то від сього стає важка хвороба а то і смерть. Таким способом, значить між продуктами гниття, є дужа їдь, і сила її відповіда, до визначеного часу, дням гниття: найдужча вона між 15 і 20 днями; далі сила її зменшаєть ся. Власне таку шкідливу властивість мають птомайни і тосальбуміни.

З інших процесів, що їх утворюють своїм життям бактерій, треба згадати про нітрацію ґрунту, через що останній стає багатим на соли азотного kwasу. Яке се має значіння для рослин і для людей, що з тих рослин користують ся, досить видно буде, коли ми поглянемо на загальний характер міни матерій [Stoffwechsel] і обертання енергії у зв'язі і людини, рівняючи їх до тих саме процесів у царстві рослин. Тіло людини і зв'язі складаєть ся з білковини азотного з'єднання, сала, углеводов, неорганічних солей, води і газів. Процес їх життя є у тому, що сложні сполучення тіла від усякої праці, що без неї не можна навіть уявити собі життя, розпадають ся на простіші, від чого потенційна енергія сложних сполучень повертаєть ся у кінетичну, що виявляєть ся у формі механічної праці, тепла, так що цілком справедливо називають життя горінням. Се роз'єднання утворюєть ся не у якому особливому місці організму, а у органах, що працюють, звідкіля продукти розкладу вививають ся кровю, яка, проходячи через визначені

орґани, ослобоняєть ся від них. Щоб відновити страчені від життєвої діяльності складовини, організми повинні їсти, пити, дихати. Але позаяк зв'язі не має змоги повертати неорганічних сполучень у власне тіло, а готовими їх у натурі ніде нема, то йому остаєть ся тільки годувати ся рослинами, що мають зовсім відворотний характер міни матерій і обертання енергії, а власне що під впливом ділання кінетичної енергії соняшного проміння будують з води, углевого kwasу, неорганічних солей, кисню дуже сложні сполучення. Цим процесом вони переводять живу силу соняшного проміння у силу напруги, збираючи і ховаючи її у утворених органічних матеріях, які вертають назад, коли їх на пр. палити, цілком усю суму тепла, що було його страчено на утворення матерій. Звідсіля видно, що є тільки одне джерело, з якого зв'язі поновляє своє тіло, бо хоч деякі з них і годують ся мясом, але позаяк останнє утворюєть ся з рослин, то взагалі кажучи треба визнати, що зв'язі годують ся рослинами і значить існування его без рослин не можливе, і не навпаки, бо без зв'язі рослини мають змогу існувати.

Поміж матеріями організму зв'язі найважніше місце займають білкові з'єднання і як на тото рослини виробляють їх мало, переважно у насінню, зернах, тоді як других, менш сложних сполучень на пр. углеводов навпаки чимало, значить людям треба особливо пильнувати, аби досить виростало білковини, що на пр. виявляєть ся і у тому, що така сила людий працює над хліборобством. Азотні органічні сполучення — білковина утворюють ся з неорганічних солей азотного kwasу ґрунту, а велика кількість азоту повітря зовсім не бере участі у сьому процесі; але азотних солей у ґрунті не багато і вони легко зовсім зникають, коли часто на тому саме місці сіяти пашню, і щоб сього не стало ся, ґрунтові треба вертати азот, чого можна досягнути, кидаючи на пр. у його гній.

А то ще є гатунок бактерій, що своїм життям збогачує ґрунт на азотні соли, беручи азот з повітря. Сей то процес і зветь ся нітрацією, значить бактерії беруть участь і в утворенню найважнішої матерії до годування людини, і треба через се ролю їх визнати досить значною.

[Далі буде].

Д-р Ол. Черняхівський.

ОПОВІСТКИ І КРИТИЧНІ ЗАМІТКИ.

Ал. Гавришъ. **Закохана.** (Поэма). — Київ 1893. 16 стор. 16°. Ціна 5 коп.

Виданнечко чистеньке та дешеве; мова така — як звичайно у сьогочасних наших письменників; вірш не вироблений; зміст: козак та дівчина

Зустрінулись, обняли ся,
Цілують ся в губи.

А потім козак поїхав Черкеса бити, але його самого та убито, а дівчина

кинула ся
Із кручі у воду...
Найшли її козаченьки,
Принесли на сушу,
Та спізнались, забарились, —
Відала вже душу...
Кругнув козак головою:
Яка-ж бо вродлива!
В таку краю закохатись!
Щому не диво!

UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

Козак їздив бити Черкеса, то мабуть се на Чорномор'ї було. Але ві з чого не видко, що се саме там дієть ся, та й взагалі не видко, де воно дієть ся, як воно дієть ся і чого так, а не інак дієть ся. Тим книжку можна не читати.

Правдивый сонь. Якова Харченко. — Катеринослав 1892. 29 стор. 16^о. Ц. 10 коп.

Оповідано, в перерібці на український побит, відому казку про чоловіка, що вивіряв друзів: возив до їх наче-б то жертвяка, що він його наче-б то випадком, не навмисне, вбив, і прохав сховати. Всі ті, що лізли в приятелі, відчужались, тільки рідний брат убогий пособив. Тоді багатир Микита зрікаєть ся усіх „горілчанх“ приятелів і ділить з убогим братом все своє добро. Оповідано зовсім мужицькою мовою — з тими москалізмами та локалізмами, які вживають селяни; навіть правопис зовсім такий, яким пишуть селяни тоді, коли пишуть по українському: автор усюди, де чути непевне встановить *и*, напр.: *приятель, пырьсирнуєт, ии вызе*. Видко і з цього правопису, і з способу оповідання, що автор мало свідомий літературних вразків. А про те нам здаєть ся, що авторови не слід кидати писати: видко, що він знає селян і вмє часом розказати дещо — як би він більш уваги звернув на літературню обробку, то може-б він дав нам перерібки кращі і цілком годящі до народного читання, — а на нам таких річий дуже треба. Рекомендувати, одначе, сю перерібку для народного читання — ми не зважуємо ся.

На святимъ вечори. Оповідання Грыцька Чулая. — Виданне В. П. Наголкина. Київ 1892. 16 стор. 16^о. Ц. 5 коп.

Молоді чоловік та жінка Прокіп та Пріська покликali до села на свят-вечір вечеряти убогого удівця Миколу. І раніше вони дбали про його і про його діти, пособляли йому, а тепер дали чим розговіти ся, ще й вечеряти покликali. Під впливом від такої доброти — Микола признаєть ся в страшному гріхови: метючись за те, що господарів батько одружив ся з тією дівчиною, що її Микола любив, — він підпавши Прокіпового батька і тому випалило на пожежі очі, а жінка його, Прокіпова мати, вмерла з жаку. Микола тепер каєть ся і його господар прощає. — Д. Чулай вже не перше оне оповідання друкує. В усіх його оповіданнях та інших писаннях не видко самостійного оригінального талану і фарби бувають часом дуже вже густо повамазувані; але завсїгди автор оповідає просто, зрозуміло, з ширим почуттєм, сюжети здебільшого цікаві. Видко, що д. Чулай знає селян і саме для їх і пише. Ми радили-б давати сільским читачам оповідання д. Чулаєві. Ми дозволили-б собі тільки увагу одну: нехай би д. Чулай менше брав сюжетів з такими страхами, як от у його оповіданні „Страшна кара“ та відбігав би містичні додаточки — от як напр. і в цьому оповіданні:

„Ім радісно буде, як з ними ще й бідний чоловік буде вечеряти, а може з ними буде вечеряти і сам Господь“ (б. 6-й).

Такі фрази тільки плутають читачів, а їх можна частенько надібати у д. Чулая. — Мова у автора проста, путяща, хоча не без москалізмів. Оповідання „На святимъ вечорі“ можна давати читати тільки дорослим. — Д. Чулай працьовитий чоловік, а се дуже важлива властивість у той час, як у нас так мало пишуть для народного читання. І ми дуже були-б раді, як би д. Чулай заходивсь коло такої белетристики, яка має на меті популяризувати деякі наукові відомости, — от як „На Кубані“ та „На півночі“ д. Спілчнині або „Чорноморці“; новолі“ П. З. Р.—ої.

Найкращі малоруски писни. Зібравъ А. Васыленко. — Виданне Книжного Магазина В. Е. Алексєєва. Катеринослав. 1892. 74 стор. 16^о. Ц. 40 коп.

У книжці 83 пісні, третина з їх не народні. Мабуть д. Василенко вибирав пісні просто з українських драматичних творів, — тим суди потрапили і такі пісні з їх, що нарізно взяті, без того твору, звідки вони є, — цілком незрозумілі, — напр. N 64-й. З шугучних пісень є з Шевченка [„Реве та стогне“, „Ой одна й одна“, „Плавай, плавай, лебедоньку“, „На що мні чорні брови“], з Котляревського [пісні з „Нагайки Полтавки“], з Руданського [„Новий вітре“], з Гребінки [„Скажи мні правду“] та з інших. Народні пісні здебільшого шугучі [є кілька й поганеньких], але варіянти узяв д. Василенко далеко не завсїгди кращі, а інші й зовсім погані. У вся-

кому разі ці пісні ніяким робом не можуть звати ся „найкращими“ і це слово в заголовкові є просто рекламою. Ціна (40 к.) велика — як звичайно у д. Алексєєва. Тим краще вже мабуть купувати який „лобчний“ збірник українських пісень: хоч змістом він і не вищий від цього, т'але-ж дешевший прийаймі. — Дивне діло: так усі хвалять українську пісню, так багато наші земляки балакають про неї, — а й досі немає в нас путящого збірника народніх пісень. Губанови та Ситини зрозуміли, що нам треба такої книжки і видають раз-у-раз українські співанники, а ми сидимо й досі, нічого тут не зробивши. За великими ділами ніколи нам робити малі, — тим і виходить в нас так, що немає ні великих, ні малих діл...

В. Чайченко.

Життя і твори Юстия Трутовського.

[Ковчезь].

II. Акварелі.

1) Українська сцена [у тр. Кушелева] 2) Лірик [у Тима в Петербурзі] 3) Поворот з поля [там також] 4) Сцена на бантані [там також] 5) Дівчина, що танцює. 6) Чоловік, що збирає датки на церкву [у бар. Бульгольда] 7) Помилки. 8) Продаж яблук. 9) Діти, що ловять рибу [у тр. Сологуба, в Петербурзі]. 10) Відпочиваючі в полі жінки [у М. А. Новосельського, в Одесі]. 11) Чумаки. 12) Від'їзд. 13) Стріча [у Неплюєвої, в Петербурзі]. 14) Діти, зриваючі яблоса [там також]. 15) Сплячий парубок. 16) На санках з гори в долину [набула царяца Марія Олександрівна]. 17) Жінка з дитиною. 18) Сцена на сінокосі. 19) Дівчина біля колодязя [набула царяца Марія Олександрівна]. 20) Бандурист в хаті. 21) Качане яєць. 22) Запросини на весіля. 23) В часі бурі. — Знімок з сєй акварелі був поміщений в „Пчель“ і інших ілюстрованих виданнях. 24) Нічна сцена. — Ся акварелі, мальована одною сірою фарбою, зображає парубка, що підкрадає ся до молодої дівчини, котра в телу літно ніч положила ся ночувати на дворі поруч з бабусею, і котра не може заснути, між тим як втомлена дневною працею бабуся сильно заснула. Акварелі ся є у М. В. Шугурова в Києві. 25) Жіноча головна [там також].

III. Рисунки.

Зложити більше або менше повний спис тих рисунків, котрі не були коповані ані фотографією, ані якими небудь способами друку, зовсім не можна, позаяк сі рисунки не бували на виставах і переховують ся у різних збірничих в альбомах і теках, недоступних для огляду; вкінці, про них не було ніяких вісток по часописях і книжках. Зложити-ж повний спис тих рисунків, котрі були поміщені в різних ілюстрованих виданнях, було-б можна, але для сего треба-б пально переглянути надто велику масу видань, котрих у нас нема під руками. Не маючи отже змоги дати спис всіх рисунків Трутовського, ми вважемо хоч на ті рисунки, котрі нам звістні.

З оригінальних рисунків, з котрих знімки не були досі відтворювані, ми можемо вказати тільки на два рисунки сєпією, що суть у М. Шугурова: оден з них (1879 р.) зображає молоду дівчину, що несе гарбуз, — а на другім (1877 р.) нарисована панночка, що готовить ся купатись в ріці; біля неї стоїть єї служниця і сидить молода дівчинка.

Відтак вважемо на рисунки Т—ого до „Наймички“ Шевченка, котрі були відбиті в літографії Р. Хорна, — для якого видана — тяжко довідатись. Окрім рисунків до „Наймички“, Т—ий зробив ще одні рисунок до Шевченка, а то до слів: „Пшла баба у танець, а за нею горобець викрутасом, вихлясом... Старий рудий бабу кличе, а та йому дулі тиче“ [Бенкет у Лислиці з „Гайдамаків“]. Сей рисунок, під заг. „Малоросійская сцена“, виданий яко премія до журналу „Будильник“ за 1886 р.

В „Русск. Художеств. Листкѣ“ Тимма були поміщені два рисунки Т—ого до повісти Марка Вовчка „Сестра“; оден з них до слів: „Пожалуй же, Марусенько, молодцю, вклони ся і пошачуй“, а другий дослів: „Ідте з нами, тіточко наша кохана“. Крім того, в тім самім „Р. Худ. Листкѣ“ були поміщені ще два єго рисунки, з котрих ми можемо вказати на два рисунки, що зображають, оден — бандуриста, а другий лірника. — В „Художественномъ альбомѣ“, виданім А. Долотовим в 1871 р., були поміщені три єго рисунки: 1) Сцена в масницю [парубок, що їде з гори на санках, і молодиця з ведрами]. 2) З сільского житя [дівчата танцюють перед поміщиком]. 3) Подітки сєцену до побутоу поміщиків.

Generated on 2015-08-15 07:50 GMT / http://hdl.handle.net/2027/luig.301121180004172
Public Domain in the United States; Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_#pd-us-google

У виданім Голяшкінним альбомі рисунків до „Вечерів на хуторі біля Диканьки“ він вистачав десять рисунків; з них оден ілюструє „Пропавшу грамоту“, два — „Страшу месьт“, три „Сорочинський армарок“ і чотири — „Вечер на передодні Івана Купала“.

В „Пчелѣ“ було три рисунки: 1) Підрізоване меду в пасіці. 2) Літо і 3) Зима. — Журнал „Свѣтъ и тѣни“ видав, яко премію на 1880 р., цілий альбом рисунків Т-ого. З українського побуту в тім альбомі бачимо ось які рисунки: 1) Приготованя до весіля. 2) Після купаня. 3) На богомілью. 4) В пасіці і 5) Чумаки. Окрім сего, в тім журналі за різні роки були поміщені інші его рисунки, з котрих ми можемо вказати на сі три: 1) Під яблунею. 2) Сварка в рідному гнізді, і 3) Літню ноцю. — В журналі „Свѣръ“ за 1888 р. були поміщені два рисунки Т-ого, з'ображаючі два українські жіночі типи. — Були его рисунки поміщені і у „Всемирній Іллюстрації“, в „Газетѣ Гатчука“, в „Нивѣ“ і инш.

Знижки з образів і рисунків Т-ого були відтворені не в одних тільки ілюстрованих виданнях. В однім з петербургських магазинів на „Большой Морской“ були навіть меблі [столи і стільці] з рисунками з образів Т-ого. Дуже а дуже багато знижків з образів Т-ого відтворюють на лукутинських виробках: на табакерках, пушках на цігара, на окладинках альбомів, тацах і т. и. Рівно-ж їх відтворюють на стрібних виробках фабрикантів Овчиннікова і Хлебнікова. Відтак по-являють ся вони яко вишивки і т. и. Вкінці, недавно тому появились перкалі з такими-ж рисунками. Ту цікаво се, що ті перкалі і запаски з рисунками з образів Т-ого, дійшовши в те село, де сі образи колись то намальовано, і по-явившись на одезі женщин, що заміняли давній домашній роботи костюм на виробі фабричні, — дали тим чином Костеві Трутовському змогу побачити в цілім того слова значію „рухому виставу“ рисунків з своїх образів.

Се розповсюджене знижків з утворів Т-ого, се позичане у нього сюжетів для всіяких виробів, для котрих рисунок може мати значіне, показує, що творами Т-ого любовались не самі тільки фахові любителі і знавці штуки, що вони притягали до себе маси, що заспокоювали звітні потреби і з свого боку будили смак, розповсюдуючи в масах інтерес і увагу до тих сюжетів, котрі любить сам артист і котрі усім нам милі і дорогі.

Вкінці мусимо сказати, що подані нами висше списи далеко не повні: з образів, намальованих олійними фарбами, і акварель ми вказали, може бути, не більше як половину усього того, що виставив Т-ий, а з рисунків подали ми дуже дрібну частину. Нехай ті, що можуть се вчинити, доповнять подані нами вистки.

М. III.

Д-Р ВОЛОДИМИР АЛЕКСАНДРІВ.

(Гл. портрет на 25 стор.¹⁾)

I.

„Живи, молись — ділами і словами, а смерть зустрінь як вість про кращеє життє“.

К. Бальмонт.

Вельми сумну звістку мушу Вам, Ви. редакторе, подати: 29. грудня 1893 р. [10. січня 1894 р.] умер у Харкові, відомий Вам, доктор медицини Володимир Степанович Александрів, на 69 році свого життя, після тяжкого та давнього недугування. Покійний був один з найщиріших українських трудівників на поєтані літературній, яко віршотворець, складар і перекладар. Вельми почесний покійник був мені близько знайомий чоловік. Він знав мову грецьку, латинську, польську і єврейську. Уже на 60 році свого життя він навчивсь єврейської мови, щоб могті з єврейського тексту перекладати по українськи Сьвяте Письмо; переклав дві перших кафтизмів Псалтиря і надруковав їх з передмовою, знаючого свое діло, у котрій каже, що він переклав ки. Йова, Товита, Битія,

¹⁾ Про покійного В. А.—на одержали ми майже рівночасно три посмертні споминки, котрі отсе й містимо, вистуивши з них тільки ті дати і подробиці, що поділяють ся. В ч-лі 3 помістимо его життєпис складену на основі дає, поданих нам незв'язним нашим письменцем. Ред.

Ісход. Кебѣта до віршотворства спала йому від його отця-св'ященника, котрий звіршував по українськи надруковану у 40-их роках поему „Вовкулака“. Покійний скінчивши харківську духовну семінарію, вступив в харківський університет, котрий скінчив р. 1853-ого.

Почав хорувати в 1891-ого року, а тяжко з 1893-ого. З початку ж. листопада 1893 р. я зустрів ся з ним на улиці й дуже зрадів, бачивши його жваво йдучого, та й кажу йому: „Слава Богу милосердному, що бачу вас на проходці... Може таки скінчите псал. 104.“ — „Ні, вже ні!... „Нѣсть исцѣленія въ плоти моеї!... Остави мя сила моя, и свѣтъ очію моею“. Нема наїття ані трохи... Шкода й заходу... я чую себе уже не тим, що був колись: тільки одно знать моя зосталась!...“ — відказав Вол. Ст.—пч похитуючи головою. Першого дня перейшлих Різдвяних Сьвят я відвідав його. Дух його був добрий а плоть зовсім немоцна... Хвороба двійна, котра почалась у його ще в 1891 р., тепер бвсі прикувала його до постелі. Згадав я про Галичину, про Вас; він кавав, що недавнєчко послав Вам листа²⁾. „Я добре знаю, — почав В. Ст.—пч, — що мені не видужувати, й підходить мій кінець. Тяжка моя хвороба, о, Боже, яка тяжка стала! Треба терпіти кару Богу за гріхи! Та коли-б дав мені Бог полєгкість на приконєччі. Я вже, слава Богу, причастивсь св. Христових Тайн і масло-св'ятіє справив... зовсім прилягодивсь в далеку дорогу, та коли-б Бог дав швидче!“ Дав мені прочитати зложеною ним у 1892 р. трагедію „Правдиве коханне“, овсі готову, й на-важував післати Вам рукопис, але смерть не дала справдити ся тому. Чимало зостало ся ненадрукованих його літературних робіт через усякі околїчності. Маю певну надію, що рідня покійного не дасть їм поринуту у забвєнну. Що до тядности В. Ст.—пч, то це була людина широрелїгійна: він часом ст-вавав у церкві за чтеці й сьпівця. Шкодував, що наша молюдь, не знаючи добре нашої віри, вважає її не дуже то важливою річю й береть ся критикувати її, не маючи на те жадного права через свою темноту у цій речі. Він бачив основу ширю ідеалів правди, добра й краси тільки у вірі Христовій соборно-апостольській. У щоденному житті це була людина ширю проста, добросерда, людям помічна, живка, відгучна на все добре, любена усіма, хто знав покійного, а людина його й геть далеко! Він мав собі думки ліберального наладу, але не любив червоновійних химерій. Ще з малства могб я знав його вродливим, чорнявим студентом, сьпівачим українські пісні під гітару. Цїєї розваги не пуравсь він і на старости; мені разів зо три доводилось чути з його сьпівучих уст, здасть ся, власнотворну кантату, з котрої памятаю тільки: „ми тепер мовчимо, мов сном вічним спамб і охоти до сьпіву не маєм“. Задля друкування своїх і чужих українських літературних робіт він уживав з щоденної насущности й запозичавсь, аби дійти свого... Як прийшов я знов відвідати його 30. грудня 1893 [11. січня 1894 р.], то вже лежав він у труні. Син його, Валентин, гімназист VIII кл., читав над татом своїм псалтиря крізь сльози; по стїнах у кімнаті тій висїли патрети українських гетьманів, перейшлих діячів України, яким і він тепера став. Добре знаючи які дуже тяжкі муки судились йому у двійній його хворобі, полєкшало у мене на серці.

На похорони його зійшлось чимало людей. Як засьпівали „півчи“: „Прїїдїте, посьлѣднєє цѣлованіє дадимъ, братіє, умершему!“ — стали підходити до труни прощатись з премиленим покійником, і багато широсердечних слів зросили „вічну пам'ять“ його... Люди такої влачі, на превеликий жаль, як покійний, тепера виводять ся. Про його можна сказати словами сьв. ап. Павла: „Подвигомъ добрымъ подвизахся, теченіє скончавъ, вѣру соблюдахъ“ [2. Тим. 4, 7.]. **М. Т. Лобода.**

II.

От і ще в старім році насипали одну могилу! Могила ця нашого українського письменника, яких взагалі на нашій ниві не густо. Умер Володимир Степанович Александрів. В останній день старого року в Харкові в церкві Жінок-

²⁾ Одержаний нами 29 н. ст. грудня 1893 лист носить дату: Харків 12. [ст. ст.] грудня 1893 р. В листі є головню бесїду про трагедію „Правдиве коханне“ і про дрібні поезії, які докінчик задумовав нам прислати. Ми відписали 4 н. ст. січня 1894, значить наше письмо мусїло прийти 8 або 9-ого, коли адресат ще жив. Ред.

мироносиць зібрала ся на павахиду чимала купка людей: ця купка людей, за винятком кількох чоловік Москалів, складала ся із родичів самого письменника [жінки і дітий] і „старих“ та „молодих“ Українців. Труну Українці вивесли з церкви на плечах і так несли її до самісінької могили, де після короткої відправи д. Чайченко сказав гарну промову. Велими дорогим точ і славним стає задля нас покійний, коли ми бачимо, що значна більшість „старих“ Українців, та де там значна більшість, — можна навіть сказати без помилки затого що всі, роблять на користь чужому народови, тоді як свій гнітять страшенна темрява. Він увесь час опріч своїй служби працював на користь Україні: перекладав вірші з російських, німецьких і інших поетів; вивчив ся жидівської мови і переклав кілька книг біблії і деякі псалми Давидові. Не забув він і українських дітий: задля них написав кілька веселих річій, з поміж котрих найкращі і найбільше визначають ся „Чижикове весілля“ і переклад „Живе озеро“. Не маючи грошей, він набір друкував збірники, як от перша і друга частина „Складки“, які сам же і готував до друку, видав збірник українських пісень і ноти до його. От через віщо ми маємо право назвати покійного Александра щирим робітником на рідній ниві! От через віщо складаємо ми тобі тут, щирий український діяче, сердешну подяку і скажемо: „Нехай тобі земля пером!“ Дай Боже, щоб на нашою полі більш працювало таких світлих гарних ширих людей, як ти, покійний діяче! Тоді запанує у нас і сила і воля.

III.

Рідчають ряди старих українських письменників. 29 ст. грудня 1893 р. попросив ся з світом працюючий письменник В. А. — рив, автор добре відомих на Україні драматичних творів „За Немань іду“ і „Ой не ходи, Грицю, на вечерниці“ і дуже доладний перекладчик псалмів Давидових.

Добра та лагідна натура покійника визначала ся повсякчасною працюючістю та широку людськістю. Його письменська робота не переривала ся за все його довге житє. По весь час він знаходив собі роботу і по силі природних дарів своїх шильно робив. Людськість його знає багато Українців. Чимало письменників, коли вони починали свою діяльність мали підмогу від покійника книжками, порадою, а найбільше живим прикладом широї роботи на рідній ниві. Почав письменську роботу в петербургській „Основі“, коло якої в 1861 і 1862 рр. горнула ся невеличка купка українських письменників. Непотайне переконання покійника, що всякі утиски нашого письменства не зупинять його розвою через те, що вирипає воно з глибин народного життя, — це переконання пряхияло до небіжика багато Українців. Шанували же його за те, що зібравши повну колекцію патретів українських гетьманів від Богдана Хмельницького, він ширив фотографічні відбитки з цих патретів.

Ховали його 31 ст. ст. грудня. На заупокійній відправі в церкві було повно людей, які знали і поважали покійника; на кладовище проводив його теж численний гурт знайомих. Вшановано його шістьма вінками, між якими було два громадських: один „Українському письменникові від Харківських Українців“, а другий — „Щирому робітникові на рідній ниві від співробітників“. Остатні вінки були зложені численною родивою покійника: „Незабутньому батькові — діти“, „Рідньому батькові від доні“, „Отъ дочки Оли, вилкувь і племянцы Гали“. На могилі письменник Василь Чайченко сказав, звістиво по українськи, отсю промову:

„Чоловік, кого ми ховаємо тут, не вславив ся по далеких святах вчинками, що люди їх звуть славетнями. Може це залежало від того, що і той край, якому він служив, теж не вславивсь по далеких святах... Тихо айшло його житє за тихою працею. Але ховаючи його почувасмо ми жаль живий, бо знаємо, що ховаємо широго працюючника на рідній ниві. Він віддавав свою силу не тій роботі, за яку міг сподівати ся хвали або ласки від тих, чию ласку й хвалу випадково вважало за важливу. Ні, він мав громадянську мужність віддавати її такій праці, що нею гордимо, для такої ідеї, що її здебільшого зневажано. Але то була праця для України, але то була ідея — освітити і підняти культурно український народ, і через те ми його

й шанували за життя, і живий жаль обнімає нас тепер, як ми його ховаємо... Увесь вік він працює: пише свої драми та пісні, перекладає світлових геніїв, видає альманахи, старим уже бувши вивчає жидівську мову, щоб перекладати Сьв. Письмо і перекладає його, збирає з великими трудностями портрети українських діячів і розповсюджує їх проміж людьми. І результатом цього всього був такий його вплив на громаду, що навіть в ті часи, коли, здавало ся, зовсім уже замовкато українське слово, — все-ж д-р Александрів зоставав ся єдиним і непохитним репрезентантом української ідеї в Харкові. І як би ми дуже замислились над цим життєм, над цією повсякчасною невипущою працею, то певне ми зрозуміли-б, що як би кожен з нас хоч половину того часу, який вживав на працю дорогий нам покійник, віддавав на таку саме працю для рідного краю, то певно давно-б уже широко й високо стояла українська культура й освіта. Він се зрозумів і ось через віщо має він право назвати ся справжнім сином свого рідного краю. Спи-ж, щирий робітнику, відпочивай, а ми, молоді, за твою працю кладемо на труну тобі нашу непохитну обітницю — вести до краю те діло, яке ти робив. Земля тобі пером!“

Л. Ч.—на.

Іван Череватенко.

Листопаду у 24-й день 1893-го року вмер з сухот у с. Россоші (Острогозького пов., Вороніжської губ.) Іван Якович Череватенко. Він народивсь року 1865-го лютого у 21-й день там, де й умер. Батько його був кріпаком, а вийшовши на волю здобував собі хліб спершу лимарством та дрібязковим крамарюваннєм на базарі, — вмер же заможним чоловіком, що мав свої власні так звані „мойки“ у с. Россоші. Покійний Іван вчивсь спершу п'ять років у росоманській міністерияльній двоклясній школі, а потім пішов до вороніжської реальної школи [просто до другої класи р. 1878-го]. Там він одначе не добув курсу і мусів вийти з шестої класи, бо в той час вмер його батько, а сам він почав нездужати на груди (1883-го). Як умер старший брат і мати, то покійний Іван сам почав господарювати, маючи ще трьох, менчих за себе братів.

Ще вчившись у Вороніжі прихилив ся він до української літератури; потім український театр та знайомість з деякими українськими діячами, — як от дд. Кропивницький, Старичий, Александрів, — ще побільшили його національну самосвідомість. Йому хотіло ся писати і р. 1891-го він надрукував: „Чорноморець. Водевиль у двох діяхъ, чотирехъ картиняхъ. Скомпоновавъ И. Череватенко“. [Вид. книг. С. Гомолинського. К. 1891. 62 ст. 16 ч.]. Саме в цей час довело ся випадком познайомити ся з ім тому, хто оце пише, і він прислав йому прочитати дві свої драми: „Іван Богун“, а потім: „За його жито та його-ж і бито“. Крім чималу невиробленість літературну видко було безсеречний письменницький хист і два-три роки праці над літературною самосвітотою зробили-б з автора тих драм користного літературного робітника. Він і заходивсь коло цього, не покидаючи й писати [опріч того написав він два оповідання, вірші і т. п.]. В купі з тим йому дуже бажало ся завести добре зорганізоване видавництво дешевих книжок для народу. Він вдавав ся за цим до відомої фірми „Посредник“, але-ж там щось не пощастило; потім він давав свої гроші на початок, та не знаходилося людей, що могли-б взяти се діло собі до рук... У всякому разі він пособив цій справі матеріально... Так саме не жалів він грошей і на кишу поміч людем: ще перед смертю клопотавсь, щоб абудувати ремісницьку школу у своєму рідному селі, та смерть не дала йому довести це діло до краю. За те раніше він пособив бідноті, і взагалі і особливо під час минулого голоду.

В осені р. 1891-го він занедужав інфлюенцою, далі запаленнєм у легенях. Кавказькі води по весні р. 1892-го та Крим р. 1893-го не пособили йому; у Ялті він занедужав анову інфлюенцою та вже потім і не вставав. 19-го листопаду брати привезли його до дому, а 24-го він уже вмер з сухот, проживши 28 років.

Покійний був щирій український патриот. Дужка про рідний край, про народ не покидала його, — це видно й з його передсмертних записів: „Не страшно й умерати, — пише він, але не хотілось би кидати сьвіт, нічого путящого на йому не зробивши для бідного темного люду, для народу й для України, котру більш всего на сьвітї люблю. Вона моя ненька, вона моє кохання, вона — все!“

І ці слова, і минуле життє покійного показують нам, що з його виробив ся-б добрий і щирій діяч на рідному полі, як би не ця невчасна смерть. А тепер, перед цією новою труною, нам тільки застає ся сказати: Пером йому земля, і дай, Боже, щоб у нас більшало та більшало людей з таким щирим почуванням до рідного краю і з такою охочістю до праці на користь йому, які мав покійний.

В. Чайченко.

ЗАПИСКИ, ВІСТКИ І ЗАМІТКИ.

Смерть і похорони Л. Глібова. Про останні хвили життя і про похорони славного нашого поета-байкаря знаходимо блискі вістки Ол. Тициньського в „Дзвінку“ [1894, Ч^о 1] і Ө. В. в „Правді“ [1893, за міс. грудень], котрі подаємо отсе в скороченю. Поет сконав 29 ст. ст. жовтня 1893 р. о другій з половиною годині в ранці, проживши на сьвітї 66 літ і 8 місяців з днями. Невдужав вже давненько, з рік чи й більше, і хоч з комнат нікуди не виходив, та й не лежав же у ліжку, а потроху ходив по хаті, більш силів на канані, іноді таки здорово бухикав; сам себе лічив, не хотів радитися з лікарями і тільки рідко слухавсь свого давного приятеля лікаря Ів. Ник. Лагоду. Так тихо ішла єго недуга, що здавалось, що вона не тяжка і що при такій недужі він ще чимало проживе... Тільки в кінці вересня м. р. вияснилось, що недуга єго навспражки небезпечна: бо після лікарського огляду виявилось, що він хворає астмою, що і серце, і легкі, і печінки ослабли, а напоследок прикинулась і брайтова хвороба. Зовсім уже погано зробилось єму 26, 27, а найпаче 28-го жовтня; тут вже видко стало, що єму не довго жити... Ще 24-го жовтня, у неділю, він сидів на ліжку і навіть проказав Ол. Тициньському нову байку „Огонь і Гай“, котру тойже і записав. [Вона поміщена в „Дзвінку“ на стор. 3—4]. Притомости і памяти він навіть до послідку не втратив, бо і в останній день свого життя, як вже не тяжко єму було, він вгадував підходивших до нього людей і помалу розмавляв... З охотою і подякою прийняв сьвященника і причастив ся сьв. Тайн. Вже з два дні не брав їди, бо не міг ковтати; от щоб піддержувати сили, давали єму вино з водою. Раз попрохав самої води, а єму знарошне дали молоко, — не взяв ся пити та ще й укорив: „На що-ж дурити...“ Знав що смерть близька, часто прохав дотикатися живчика і радів, як казали, що підходить у гору, а лікарського консіліюма не допустив, промовивши: „Не треба, нічого вони не поможуть...“ Та й видко було, що вже ніхто й ніщо єму не поможє, так в'очевидячки він дограв, танув. За пів години до смерті почалось клекотанє у грудях, тут став уже промовляти щось такого неясного: „Фантазия... ратуйте... покинули... пустіть, йду до дому“ і т. и. Скоро затих і через кілька хвилин віддав Богови свою душу тихо, спокійно, тільки раз вітхнувши. До самої смерті, при запоможі свого сина Олександра, орудував земською друкарнею, от затим земська управа не посукулилась дати 300 карбованців на похорон. Винос тіла з квартири, де жив поет, в церкву, відбув ся в неділю 31 ст. ст. жовтня. Погода на дворі стояла тиха, тепла, ясна. В першій годині дня сумно загугли міські дзвони, залунали тужливе „Сьвятій Боже“ і рушила величезна процесія плачлива, котру сфотографував д. Чарнецький. Домовину прихильники небідника не дозволили везти на каравані, а несли на руках до самої могили на кладовище у Троїцькому монастирі, верстів зо дві чи й більше від міста. На похороні був увесь час і губернський маршалок граф Милорадович. Скоро процесія підійшла до брами — на зустріч вийшли з Троїцької брами усі церці в ризах і з коровами, зустріли тіло і перевели до могили. Коли церковна відправа скінчила ся і домовина стояла вже на краю могили, д. Іван Раневський промовив: „Підходячи до отсієї могили,

щоб християнським звичаєм кинути жменю землі, хочу я сказати кілька слів про того, хто лежить в отсій труні. Серед маси людей в'являють ся іноді такі, що про їх говорять: „От чоловік з божою іскрою; от носитель огню божого“. Такі люди дійсне не походять на всіх: вони й живуть і вмирають інакше. Їх душі, покинувши тіло, живуть не тільки як душі і останніх людей, вони живуть серед нас і так на нас впливають, що й ми живемо дужками, інтересами і почуттєм їх, бо єднаємось з тим, що такі люди спорудили нам. До гурту таких людей належить і Леонід Іван. Глібів. Такі люди, даючи форму своїм творам, вливають туди разом з змістом і власну душу. Душа їх живе з нами, не яко видіннє в тумані, але яко виразний, ясний образ конкретний. Справді кому не ясні образи Байрона, Шіллєра, Пушкіна, Шевченка? Хто не пізнає душі Рафаєля, Мурілля, Анжелло, Іванова, Матейка? Що може бути виразніш духового обличчя Бетовена, Моцарта, Баха, Глінки? Хіба се не наші знаємі, учителі, приятелі? Хіба вони не виховували муть пришілі покоління так, як виховали і нас? До них, кажу я, належить і Глібів. І кожен, хто не жив кривдою других; хто не гнітив убого брата, то й тямить, що образ Леоніда Івановича в невеликій плеяді возлюбленників долі, найсимпатичніший образ? Я хочу, щоб мене зрозуміли і щоб, зрозумівши, кожен, хто отут є, сьвято та благоговійно пшдшнував душу того чоловіка, над чїми останками ми плачемо.“

Після Ів. Р—го, товариш прокуратора Павелко, промовив: „Прощай, дорогий учителю! Ти своїми байками боров ся проти вад громадських! Ти напучував нас бути людьми моральними, чесними. Твої байки, твої думки не загинуть марне: вони лишать великий слід, вони надутуть і інших бути благородними, моральними, чесними такими, як Ти був; бороти ся з неправдою, так як боров ся Ти! Прощай, дорогий учителю.“ — Опісля прочитали вірші д. Журавський і перед читанєм їх промовив, що, ховаючи Глібова, не можна не згадати про Галичину: „Вона добре знає єго і певна річ плакати ме за ним. Вона, мабуть ще не відає, що помер наш дідусь Кендир, бо інакше-б вона прислала єму на могилу і свою слезу“. Василь Гофштетер вичитав гарні вірші по російському „Намяти Л. Н. Глібова“. На останку виступив наш поет В. Самійленко і прочитав:

„Прощай, поете наш! ти чесно в сьвітї жив;
Працюючи не знав ти зради:
Із шляху певного тебе не відхилив,
Ні острах, ні життя принади.
За роки довгі, що ти прожив між нас,
Енергі в Тобі не воіто,
І ти, вмираючи, життя в останній час
Казав: „Як мало пережито!“
Ти жити ще бажав, щоб працювати знов,
Бо працю тільки розпочато,
Ти все зробив, що міг; але як відійшов,
То дїла все ще в нас багато.
Чи можна-ж діяти, таких як ти знайти?
Їх вельми в нашім краю мало!
Не раз дивившись, як старий працює ти, —
Молодшим соромно ставадо!
Ласкавим голосом пісьнь ти нам давав
У наше чесне діло віру,
І голос радощів й надії провожав
Твою тепер розбиту ліру.
І от замовк твій голос; погас промінь ясний,
Що в темному сьвітїв околї;
Але не вмер поет у памяти людській!
Згадаємо тебе в цедоленці ліхтї
І в красний час повой долї!“

Чернігівська міська дума пошанувала Глібова тим, що відіправила у своїй салі панахиду, на котрій між иншими був і губернатор. Тепер гласні Чернігівці шкідують ся зібрат гроші на памятник поетови.

Проповіди Вас. Гречулевича. В житєписи о. Василя Яковича-Гречулевича, у ч-ї 19 „Зорі“ за 1893 р., д. О. Л—ї таке каже [на стор. 382] про єго „Проповіди на молоросскїмь языкѣ“, що вийшли у перше в р. 1849: „Сї перші твори о. Г—ча звернули на себе увагу тодішніх українських писемовців, особливо П. А. Куліша. Куліш ввійшов в зносини з В. Я. і взявсь трохи поправити сї перші твори єго що з літературного боку. Скоро з друкарні Куліша вийшли [1857] сї проповіді новим перероблєним виданєм, а 1860 вони вийшли окремими видібтками по кілька проповідей у конім“. Отже тепер заповняє д. М. П. в ч-ах 23 і 24 „Народ

[на стор. 326] на підставі листу д. Куліша з 19. жовтня 1893 р. що те друге видане т. назв. „Проловідий Гречулевича“, то все власна праця самого д. Куліша. По причині наведеної замітки в „Зорі“ д. Куліш пише в згаданім листі між иншим ось що: „Гречулевичови проповіді написав я на ново, відкинувши тупу повільницю, аби сказати с-під попової егиди слово правди євангельської (не книжицької і фарисейської) народові, що блукає не церкви в церкву, аки овечки не имущі пастуха. Через мене якоби друге видання розійшовсь я не сином автора, петербургським Гречулевичем...“

ФЕЙЛЕТОН.

[Два ювілеї, або Мадяри і ми. Сто тисяч золотих і сто тисяч слів подяки. Мужчини — вороги жінок. Жіноче питання, а радикали, народовці і москвофіли. Всі разом великі бонгузи. Не такий чорт страшний, як замальований. Добрі вигляди на будуче].

Закуривши папіроску, беру часопись в руки і починаю читати велику, з одушевленням написану статтю про ювілей Маврикія Йокави. Пятьдесят літ попрацював для свого народу і сего місяця обходив ювілей своєї праці. Ціла Угорщина святкувала разом з ним се свято. В Пешті на обхід зібрали ся тисячі Мадярів. Промову до ювілята виголосив граф Бетвеш, а відтак відчитав письмо від короля угорського а цесаря австрійського зі словами признання для письменника. По різних промовах подано Йокави в дарунку сто тисяч золотих...

Сто тисяч зр.! Гарна сума — нема що казати. А все-ж таки куди Мадярам-Азіятам з нами рівняти ся: Вони нам не рівня, бо їх лише півсема мільона, а нас 25 мільонів, а ми за таке імпонуюче число можемо бути горді. Вони нам не рівня, бо малою оакою сидять собі в самій середині Європи і на подобу канібалів з'їдають помаху 353.226 угорських Русинів, 1,855.400 Словаків, 631.990 Сербів і Хорватів і т. д. — а ми собі росіли ся повздож половини Європи, самі подібні до народів Європи, і нікого з'їсти не хочемо, словом: ми висіли їх. А такі ті сто тисяч зр. дару для письменника-патриота. величавий обхід в честь его — се й потомкам Монголів і цивілізованим канібалам приносить честь. Сказано, котрий нарід поважає своїх письменників-патриотів, той і сам гідний поважання. Сто тисяч золотих — то вправді проважний, але дуже милий доказ поважання, котрий у письменника може збудити дуже поетичний настрій...

Сего місяця святкуємо і ми, Українці-Русини, два ювілеї. Іван Нечуй Левіцький і Михайло Старицький дожили важних у своїх житю, один 25-их, другий 30-их роковин своєї письменської праці для українсько-руського народу. Чим же ми пошануємо наших дорогих, безкористних письменників, що тільки праці поклали для добра свого занепащеного народу? Який доказ дамо на се, що ми їм влячні за їх довголітні труди? Які дарунки дамо їм на знак нашого признання? Чи пришло їм котра коронована голова привітні письма? Не вже-ж таки Мадяри висіли нас і ми їм не рівня, а не вони нам? Жалко сказати, а такі — нігде правди діти — ми низше стоїмо як Мадяри, низше як Чехи, низше навіть, як нечистенні Словаки. У тих народів високе почуте національне, неомірна жертволюбність на патриотичні цілі, влячність для робітників народних — а у нас?...

І чого-ж знову мати про себе самого таке лихе понятє? Коли у мільонів нашого народу ще не розвинене високе почуте національне, то хоч у соток тисячів воно високе. Коли ми не в силі нашим ювілятам дати 100.000 зр. дарунку, як дали Мадяри Йокави, то хоч 100.000 слів подяки можемо їм дати. подяки щирої, як золото, подяки такої, що єї за ніякі гроші не можна купити.

Житє і діяльність обох ювілятів занадто звані цілії Україні-Руси, а спеціяльно читачам „Зорі“, щоб ми потребували тепер про се говорити. „Зоря“ має те щастє, що обох ювілятів числить здавна до своїх найдуцших помічників, „Зоря“ поважала своїх читачів не з одним цінним твором одного і другого і найлегше, у їх малу гарту, пересвідчити ся, яка

неомірна любов у обох до свого народа, який талант та яка сильна воля у праці для свого народа. „Зоря“ завдячує у великій мірі свій розвій безкористній прихильності обох сих письменників до неї; тому тепер з нагоди ювілеїв дякує їм і бажає сердешно, дожити 50-літнього ювілею і часів, коли увесь нарід вольними грудьми міг би кликнути: Слава вам!

* * *

Немов чую, як з нагоди сих двох ювілеїв редакторка „Жіночої бібліотеки“, п. Наталя Кобринська, каже: „Так то воно! Мужчини, наші конкуренти (розуміє ся, в праці), все тільки лаврові вінки дають мужчинам, поважають себе взаїмно, пишуть про себе, а про нас, жінок, ніхто з них не хоче й говорити. Очевидно, боять ся нас. Але ми їх не боїмо ся і таки здобудемо собі працю. Приїде час...“ і т. д.

Що редакторка „Жіночої бібліотеки“ і прихильницї єї можуть достеменно так думати, як отсе я здогадуюсь, до сього може дати підставу вступна стаття у „Збірнику праць різних авторів“ під трагічним заголовком *Наша доля*. Сей збірник то перша книжка „Жіночої бібліотеки“, друкованої у Стрию. Наша (се-б то жіноча) доля! Яка вона? Мені, членови поганої половини роду людського, годі по правді знати і розуміти жіночу долю, але мушу вірити словам пані Кобринської, що та доля — іменно доля галицьких Русинок — трагічна. І як же їй не бути трагічною? Якийсь старий парубок з редакції *Народа* (такого поступового журналу!) внодобав собі більше Польки і Жидівки, а про Русинок і знати не хоче і руського „жіночого питання“ не підзирає. Чи-ж не кривда Русинкам? Вимислять що Польки або Жидівки. *Народ* сьніває їм зараз похвальні імени, а видумують що Русинки, *Народ* мовчить. Ну, се ще не велике лихо, як кому подобають ся більше Польки і Жидівки; але справді кривда діє ся Русинкам, коли їх заслуги приписує ся Жидівкам. Русинки перші в Галичині стали боронити жіночого права до праці — чому-ж їм сего не признати?

А народовці — прихильні жіночому питаню, чи ні? І прихильні і неприхильні. Коли більше відваги чують у собі, то прихильні, коли-ж їх „заячсердце“ нападе, то неприхильні і про жіночі справи мовчать. Дивний народ! Один батько родини, певно зичливий і для своїх дітний, порадив раз галицьким Русинкам, аби поки настануть гімназії, навчались дома, читали історії своєї вітчизни, як треба — сьбівали свої пісні, не соромились народної одежі, навіть радив, щоб *Зоря* подавала жіноцтву вірші народних строїв для жінок. Поки університетів нема, намавляв Русинок учити ся от хоч би у виділових школах та семінарнях учительських і т. д. Здаєть ся, рада не така лиха, але-ж на думку пані К., що всіх має за ворогів жіночого питання, ся рада не шира. Вона волить гімназії і університети, але не для того, що там можна дечого більше навчити ся, як у семінарнях та виділових школах, тільки для того, що з університетськими студіями скорше можна заробити на житє. Се мабуть не дуже практичний погляд! Коли прості а проворні крамарі гроші збивають і живуть собі по панськи, а доктори філзофій вегетують; коли що дня чує ся наріканя, чому ми не кидаємо ся на поле промисловце, тільки всі хочемо бути бюрократами з декретом хоч би на 25 зр. місячно, але конче з декретом, — тоді Русинкам забагає ся зазнати тої самої долї, якої зазнають мужини. Не вже-ж таки не знають вони, як приходить ся жити всім нашим молодцям, що покінчили університетські студії? Не вже-ж можна завидувати тим бідакам, що доробившись хліба не мають уже зубів, щоб єго їсти, — не мають серця, щоб на сьвіт дивити ся ідеальїйше? Вольному воля; чей ніхто не противен тому, щоб для жінок отворено висні школи і венкий рад би бачити у жінок галицьких висшу освіту, та коли вони думають, що школи на теперїшний лад улажені заповнюють на будуче добре житє, то вони гірко помиляють ся.

Радив ще згаданий батько родини, щоб Русинки не дурали ся народної одежі, а се можна у нас замітити. Думав очевидно, що як би так усі Русинки стали носити народну одежу, то кілька руських фабрик могло би утержати ся. Отже не подобалась і та єго рада, дарма, що у таких фабриках могли

би й Русинки заробляти на житє — гадка ся непрактична, бо таки париські строї далеко гарнійші, ніж наші домашні, а ми пренї поступовї і якісь народні строї нам не в голові.

Історію Руси читати — ну, можна би, але-ж історичну бібліотеку видає як раз сей дорадник, значить він дав таку раду, аби єго бібліотеку розкупувано і він заробив мільони — як же-ж єго послухати?! Радше не знати своєї історії!

Виходить з того всього таке, що по думці редакторки „Жіночої бібліотеки“ вся галицька Русь відносить ся ворожо до жіночого питання. З жалем підносить вона „улюблену фразу наших муштин взагалї: *які ви темні*“, котрою дошкулують Русинкам на кожнім кроці. „Кождий, каже п. К. на инім місци, хто знає наші обставини, спіанасть, що автор (статї, де радив замінити фонд вдовичо-сиротинський по святихниках на стипендії для дївчат) серіозно не думав та впливає то лиш з звичайної тактики постунованя у нас муштин з жінками, привиклих віками поводитись, як з нисшими і ігнорувати короткій жіночий розум. Тому-ж то, здає ся, панове політики не розбираючи богато зараз з гори рішають, що будь не вийшло би від жінок, мусить бути недозріле, необдумане і непрактичне.

Дальше каже п. Наталя Кобринська ще й таке: „З якою упертостю відмавляєсь у нас галицькими націоналами та й деякими молодими радикалами (!) усяких заслуг галицькому жіноцтву, особливо таланту на поли літературнім (?!), маємо зібранї деякі цікаві факти, котрі дуже виразно характеризують наші галицькі відносини мужчина до жінок, але на сей раз надто розвелибсьмо нашу розвідку“... „У мужчин, каже, водить ся нехороший звичай, та неделікатний спосіб висьмівати веденї тяжкою борбою подвиги нашого жіноцтва“... „Руські газети не підпирають жіночого руху“... „Редакция *Народа* здобуване університетів та й конечних попередних гімназий не уважала зовсім чимсь важним і коли Русинки ту справу підносили, вона або промовчувала о ній, або виступала противно“... Все-ж таки — каже дальше п. Н. К. — признати мусимо, що послїдними часами жіноцтво хоть не дізнавало ніякого спеціального попертя від обох старших (народовської і москвофілської) партій краю, то і не дізнавало також спеціальных прикrostий... По тих наших висказанях — каже п. Н. К. вкїнци — можемо сподїятись, що всі ті панї (!), котрих тут навелисьмо, страшно образять ся, що се ми осьмілили ся критично до них віднести, та або накинуть ся на нас еще з більшою напастю та й видумками, як по першій альманасї, або щоби тим не зробити справі ще більшого розголосу, схотять цілком ігнорувати і остентативно замовкнуть“.

„Панї!“ Адже така мова справді може нас образити! На мене спеціально напав ще крім того страх, що може й я несправедливо осуджую подвиги галицького жіноцтва. Панї К. має докази, що Галичани не признають жіночих талантів, має ріжкі инші докази, що всі ми мужчини вороги жінок — коли се правда, то менї самому страшно.

Я знаю одного публіциста, котрий при першій лучшій нагодї, чи французський кабінет по раз десятій уладе, чи Міляни усї свої гроші видасть, пише менше більше так: „На горизонтї збирають ся чорні хмари. З тої хмари вийде европейська війна“. То значить: добачувати небезпечність велику там, де єї нема, або де вона зовсім невеличка. Подібно дїє ся і з жіночим питанням, а радше з пересьвідченем панї Н. К. о настрою Русинів до сеї справи. Не перечу, що були случаї (вирочїм зовсім дрібні), коли той або сей мужчина неприхильно відніє ся до роботи жінок, але думки одного чоловіка не треба зараз накласти цілим партиям. У нас ще так мало балакають про се питання, що не могла виробити ся ні прихильність ні неприхильність до него. Коли-ж можна було що замїтити у тїй справі, то радше прихильність і в осудї діяльности жіночих товариств і в осудї жіночих талантів, (сама панї Кобринська найшла мабуть зовсім справедливих суддїв своїх праць літературних і заходїв коло справи жіночої).

Годї-ж хвалити сього, що не гїдне похвали. Я н. пр. рад би дуже як найприхильнїше висказатись про „Нашу долю“, але по совїсти, не можу. Не знаю, може й ту який поганець у злобї своїй пошкодив, але певно й жінки винні тому, що *Наша доля* вийшла така неприбрана, що треба було конче оглянути єї, закинувши у світ. Ніхто не знає і нікого се

не обходить, які перепони були при друкованю сего збірника; книжка пішла в світ і після неї судить ся і авторів і видавця і почасти саму справу. А сей збірник і на найбільшїм прихильнику справи жіночої робить некористне вражїне, викликає жаль, а нераз і усьміх. Надїємо ся, що се читачів *Нашої долї* не відстрашить від підпираня „Жіночої бібліотеки“, котра може принести велику користь.

Коли вже мова про рух жіночий в Галичинї, годить ся ту занотувати, що небавом має зібрати ся у Львові великий комітет, зложений з мужчин і женщин, щоби нарадити ся над справою, як би утворити в Галичинї висшу наукову інституцію для женщин. Запросини будуть висланї до всіх жіночих товариств у Львові, до провідних жіночих закладїв наукових, так приватних як і публичних, до Видїлу краєвого, краєвих і мїйських властей шкільних, університетів, гімназий, семінарій, народних шкїл і т. п. На порядку дєвнїм буде справа: Яка іменно інституція наукова потрібна нашим женщинам і яких способів ужити до заложєня єї? Займе ся сїм тїснїйший комітет. День і місце нарад будуть пізнїше означенї. Поки-що сею справою займає ся „Союз бывших семинаристок і учительок“ у Львові. Русинки своїми петиціями до Ради державної о університет для женщин безперечно причинили ся до того, що та справа уже так доспіла. І ми сподїємо ся, що до сеї справи віднесуть ся всі справедливи, так Русини як і Поляки. Хоч п. Евгенія Ярошинська у „*Нашої долї*“ вєвняє читачів, що мужчини єї страху о хлїб не хотять самостійности жінок і боять ся їх, кричать і насьміхають ся з них, то все-ж таки не такий чорт страшний, як намальований, — він иноді такий добряга, що собі від уст відїме, а жінці дасть.

O. M—ей.

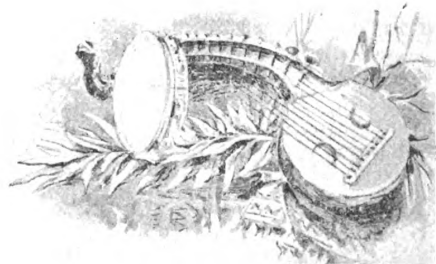
ЛІТЕРАТУРА.

Дрібні вісткї. „Дзю“ розпочало друковати роман Ів. Тургєнева „Дворянське гніздище“ в перекладї на нашу мову, яко 48-ий том своєї „Бібліотеки найзнаменитїх повїстей“. — Товариство „Просьвіта“ видало книжочкою за грудень 1893 р. популярно уложєну працю аєв. д-ра К. Левїцького „Про шпїхлїрі і крамницї“. В книжочцї, обїймаючїй три аркушки друку а коштуєчїй лише 12 кр., постарав ся автор подати усе, що конче потрібно знати людям при закладаню шпїхлїра або крамницї та при ведєню їх, отже подає і звїрці всяких подань і звїрці книжок торговельних. — З шкільних книжок для гімназий кінчать ся друковати: „Мінералогїя“ і „Ботанїка“, а друкує ся: „Історія земель руських, литовських і польських“. — З красного письменства кінчать ся друковати: повїсть В. Левєнка „Панї й люди“ [досї надруковано 8 арк.] і „Поезїя В. Чайченка“ [надруковано 11 арк.]. Небавом значуть ся складати: „Вільгельм Тель“ і „Марїя Стурат“ в перекладї В. Чайченка. — Видїл тов. „Просьвіта“ поручив своему членови суддї А. Дольницькому, щоби виготовив для видавництва товариства „Порадник писарський“, а прїмар статїславського шпиталю д-р Юр Конкольняк кінчать для тов. „Просьвіта“ популярну працю з гігієни.

Василь Лукїч.

Твори Ом. Партицького. Проф. Омелян Партицький, котрого історично-критичні студїї друковали ся [в скорочєню] від кількох лїт в фейстонах „Дзю“ і звернули на себе загальну увагу, приступає теєр до систематичного виданя всіх своїх студїй, результату праці довгих лїт, окремими книжками. Першїй том уже впорядкованїй і появить ся в першїм пївроцї 1894-ого р. в обємі около 20 аркушїй друку і в дорозї передплата коштувати ме тільки два злр. Небавом оголосить сам автор проєкст сего поважного виданя а ми не сумнїваємось, що земляки пови-тають се виданє як найщирше і передплатою придуть в помїч авторови, щоби за першим томом могли скоро виходити дальші томи.

Ів. B—ей.

МУЗИКА.

Новї твори М. Лисєнка. Знаменитий наш артист-композитор збогачує рік-річно нашу національну музику новими творами. І минулий

1893-ий рік приносить нам чималу збірку нових его композицій вокальних і інструментальних. I. Вокальні твори: В початку 1893 р. вийшов п'ятий *Збірник народ. українських пісень* [40 пісень] і п'ятий *Хоровий збірник народ. укр. пісень*, уложений на хори чоловічий і мішаний [а 10 пісень]. З осені 1893-ого р. друкує ся у Москві в друкарні Громова дальший тяг *Музики до Кобзаря Т. Шевченка*. Усього має вийти з друку 6 чисел. 4 числа кінчать III-ту серію, а 2 числа розпочинають нову IV-ту серію. Ось ті числа: № 36. „По вітрові вітер сві“ [Тополя] про сопран або тенор. № 37. „Ой, я свого чоловіка в дорогу послала“ про сопран. № 38. „Тече вода знід лавра“ дует про 2 сопрани, теж про дитячий гурт № 39. „Буває шибоді стирий“. Два розклади: а) про тенор і б) про баритон. № 40. Доля. „Ти не лукавила зі мною“. Три розклади: а) про тенор; б) про баритон і в) про бас. № 41. „Роли у кучерці“, дует про сопран та тенор. [Останні два числа (40 і 41) становлять перші числа нової IV-ої серії Муз. до Кобзаря]. В літі м. р. нащав паш аргает: 1) сьвід до Шевченкового тексту: „Світле тижив, краю милий“ [Розрита могила] і „Стоїть в селі Суботіві на горі високій дольщина України — широка, глибока“ [Могила Богданова]; 2) музику до тексту Г. Гайнова [3 „Книги пісень“] в перекладі Лесі Українки й Марс. Стависького: № 1. „Коли вистав чудовий май“. № 2. „Уго шак поводили ті розкі лян“. № 3. „З мого тяжкого суму“. № 4. „Не жель мей“ [Ich grille nicht]. № 5. „Всі люди, козана, дурні“. № 6. „Ня дельку у тебе цвіте еска крисна“. № 7. Дует: „Коли роздучатє ся еска“ [про сопран-альт, або тенор-бас]. № 8. Баллада: „В розквітній красі поезійний“. № 9. „На півочі, на кручі стоїть с бі росна“. дует про сопран і тенор. № 10. „Тече моя лубко єдина“ [Auf den Flügeln des Gesanges] про тенор. № 11. „У мене був козаний рідний край“ [Ich hatte einst ein schönes Vaterland]. Вікніці появил дитячу оперку в двох діях: „Зима та Весна“. II. Інструментальні твори: 1) Serenade про фортеп'ян. 2) Menuetto про фортеп'ян. 3) Chant sans paroles про фортеп'ян — і 4) Capriccio elegico про скрипку й фортеп'ян.

НАУКА.

Збиране признак місцевих говорів і термінів. В тій справі видала фільольогічна секція „Наукового товариства ім. Шевченка“ ось яку відозву, котру містимо в повній основі. „Земляки! Сотка літ минає від часу, як на Україні оягло наше рідне слово в письменній словесности; ша сотка літ минуло від смерті пробудителя Галицької Руси, що в „Руській Дієстровій“ відізнавав до своїх земляків мовою рідною; деситки літ лугать тісною духовою звязкою Україну з Галичиною, а все-ж таки не могла сказати, щоби до нині знайшлося досить таких письменників, котрі би, працюючи над нашою мовою, багатство і красу єї нам в цілій повесоті зобразили. За мало, вже аж надто мало було досі людей таких, щоби студіям над українсько-руським язиком хоч в часті поособляли. З війською многацінкою строга наукових праць професорів д-ра Ом. Огоновського, І. Верхратського, Ол. Потебні, П. Шпитецького, В. Науменка, М. Михальчука і др., з ввійською етнографічних студій Максимовича, Чубинського, Дикарева і досить численних, як на нас, збірників пісень народних, не маємо майже цілком студій діалектологічних, а головна причина тому: недостача збірників сирих матеріялів. Щоби про те бодай в частині зарядити єїй важній недостачі, рішила фільольогічна секція Наукового товариства ім. Шевченка“ звернутись до Вас, дорогі Земляки, з просьбою, щоби Ви подавали до відомості нашому товариству завітні признаки говорів місцевих. Вікніці духовні і учителі можуть без великого труду особливо в зимових місяцях, списати бодай на одній чертці паперу [ми не ждаємо томів] цілнати слова і звороти, не уживаючи пр. хоть би лише в тих сторонах, звідки самі походять або що їх ми уживає наша літературна мова. Чертця паперу, записана такими словами, термінами та іменами власними, а прислана сюди кожним інтелектуальним Русиньом буде многоважним причиною при складанню поважних наукових студій над нашою діалектологією і фразеологією. Подаючи завітні признаки місцевих говорів належить їх доконче понерти примітки [зворотами], з долученням перекладу на мову німецьку або польську, бо часто лишень на примірах признаки ті стають ясними. — Многоважним дальше річю є, щоби любителі нашої мови занялись рівно збиранням термінів уживаних в реміслах, домашнім промислі, господарстві, торговлі, народній медицині, відтак назв географічних, імен власних, прозвищ і назвищ [Spitznamen], збиравши по можности при назвищях причини їх походження. Бо ж завітною відомою є річю, що природний і подяву гідний народний гумор часто в надаванню назвищ дуже гарно і ярко пробиває ся. Недостачу термінів ремісничих і т. д. відчувають часто в прикрий спосіб наші письменники, чи то белетристи чи учні, і густо-часто суть приневолені позичати їх з інших діалектів, назиків або творити їх пераз, піде правди

діти, дуже нескладно і проти духа нашої мови. Воно правда, що в реміслах занесених до нас німецькими майстрами, терміни, уживані досі руськими ремісниками, вирости на почві німецькій і лише зрусичились то більше то менше [Absatz=обігас, Afterleder=афталедра, гафталедра, Sohlen=золи і т. д.] але-ж є у нас багато ремісел патимих, що з давендавна на Руси процвітали і мають пшому термінологію. Ремісла ті, що навіть по заведеню у нас так званих „цехів“ не перестали довго носити на собі характеру домашнього промислу і не були відокремлявані від себе громадським устроєм поодиноких заводів, як килимарство гончарство, ткацтво, кушнірство, теслярство, боднарство, колесарство, токарство, олійництво, мають так багату термінологію, що не вчисляючи навіть до неї термінології з господарства домашнього, управи рілі, годівлі товару, садівництва, пчільництва і т. д. могла би сама подати матеріял до просторого словаря. Само собою розуміє ся, що сухий спис слів уживаних в реміслах, господарстві і т. д. хоч має велику вагу, набрав би неопшівної вартости, наколи-б збогатити его зворотами, привязаними часто лише виключно до згаданих термінів. І так звістно ачеї же кождому, що швець наш прим., хоч і як багато переняв терміни від майстрів німецьких, однак, уживаючи їх чи своїх патимих, придає до них постійні, спеціальні приложники і глаголи. Тож мабуть не кождому відомо, що значить прим. „заманште копито“, „набити“ або „вбити копито“, „стругати [а не інакше] копито“, „сперезати потеглем“, „обрізувати опшуків“ і т. д., і т. д. А кільки то зворотів уживав наш кушнір, виправляючи баранчі шкіри: „отягати“, „мняти шкіру“ і кільки то назв патимих має він на свої знаряді! — Дорогі Земляки! В важній справі, бо в справі найдорожшого нам скарбу, рідної мови звертає ся до Вас Наукове товариство наше, сподіючись, що кождий котрому рідна мова дорога, не відмовить нам своєї помочи, але чуючись в силі її предсудитись, причинити ся бодай малим збірником признак місцевих говорів і термінів до зложеня великого збірника слів і до очищеня нашої мови від варваризмів і неопшівних неологізмів. Всякі збірники проєсть ся присилати в „Наукове товариство ім. Шевченка“ [у Львові, ул. академічна ч. 8, поверх I], або просто на руки директора фільольогічної секції д-ра Ом. Огоновського, професора університету [у Львові Підвале ч. 9]. Від фільольогічної секції „Наукового тов. ім. Шевченка“. У Львові дня 22 н. ст. грудня . 1893

ТОВАРИСТВА.

Наукове тов. ім. Шевченка. На пштім звичайній засіданню фільольогічної секції дня 22 н. ст. грудня складав справу директор секції д-р Ом. Огоновський про студию діалектологічну проф. Ів. Верхратського: „Про говор Замішанців т. в. Русинів з околиць Коросна“. Студія ся, хоч місяцями надто простора, є безсеречно знаменита, а вартість єї тим більша, що в додатку містить пословиці, пісні, загадки і просторий словареш. Секція порішила одноголосно поручити єї до випечатаня в найблизшій томі „Записок“. — Відтак прочитав секретар секції Ост. Макарушка відозву до земляків в справі збираня матеріялів до студій над нашими говорами і народною термінологією та фразеологією. Секція, одобривши зміст відозви, порішила помістити єї у всіх наших часописях. — Д-р Ів. Франко прислав до „Записок“ про-тору студию: „Іван Вишневський і его літературна діяльність“. Студию сю передано до першого перечитаня проф. І. Кокорузаови. — Вікніці читав Волод. Коповський свою розвідку: „З нагоди перенесеня мощей Марк. Шапкевича до Льва“. Способом прозористим і ядреним виказав, що діяльність Маркіянова дучить ся безпереривною ниткою з тим літературним життям, яке не вгасало на Галицькій Русі від початку навизаня зносин з Византією. Спершу вплив византійської літератури діставав ся на Галицьку Русь з полудня і сходу а відтак з заходу, куди византійські учні поноволі діяльність свою мусіли перенести. Ціла вага діяльності Маркіянова — се введев за приміром інших словянських народів і Українців народньої мови до книжок і товариського житя. Предметг підносив також з притиском ту щирість, котрою Маркіян вливав на своїх товаришів і потрафив їх злучити, а котра пробивав ся в цілім его житю. Розправа передана до друку в найблизшій томі „Записок“.

ВСЯЧІНА.

Конкурс на популярні книжочки тов. „Просвіта“. Головний Виділ тов. „Просвіта“ у Львові розписує отсим конкурсу на написанє для тов. „Просвіта“ книжочок сльдіуючого змісту: 1) Повістки з житя есупільно-народного і оповіданя морально-релігійні. 2) Оповіданя історичні. 3) Розвідки економічно-господарські, як також образки з історії промислу і торговлі. 4) Розвідки з гієієни. 5) Короткий правотар народній. 6) Образки етнографічні і географічні. 7) Образки з природи. — При виробі предмету праці звертає ся увагу на зміст дотепершних видань товариства. Книжочки мають бути написані в спосіб присутній для народу, а обємом не можуть переходити трох аркушів друку. За оригінальні праці платить товариство „Просвіта“ від аркуша [24 сторін] 15—25 злр. а. в., а за переклада 8—15 злр. а. в. Рукописи належить надсилати до виділу тов. „Просвіта“ у Львові [при ул. вірменській ч. 2] кождого часу. Рукописи приняті стають ся власністю товариства, а неприняті будуть звернені авторам. За головний виділ тов. „Просвіта“ у Львові 11 н. ст. грудня 1893 р. Д-р Ом. Огоновський, голова. Д-р Кость Левіцький, член виділу.

Конкурс на три премії „фондації імені Ст. Дубравського“. Позаяк на попередній конкурс, оголошений в місяці червні 1892 р., не вилнула жадна розправа, про те головний виділ тов. „Просвіта“

Generated on 2015-08-15 07:50 GMT / http://hdl.handle.net/2027/luju.30112118004172
Public Domain in the United States; Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

у Львові оголошує отрим на підставі акту фундаційного з дати: Стрий 27. серпня 1890 р. конкурсу на три премії „фундації імені Стефана Дубравського“ по 90 злр. а. в. Премії тої призначені Вл. фундатором за написане найліпшої популярної розправи в руській мові, з історії, географії, етнографії, економічної політичної, господарства або права. Премії має право признавати головний виділ тов. „Просвіта“ у Львові, до котрого належить надсилати праці конкурсній по день 1 н. ст. цвітня 1894 р. Преміювана рукопись стає ся власністю тов. „Просвіта“ у Львові, а рукописи праць непреміюваних будуть звернені авторам. За гол. вид. тов. „Просвіта“ у Львові дня 27 н. ст. грудня 1893 р. Др Ом. Огоновський, голова. Др К. Левіцький, член виділу.

БІБЛІОГРАФІЯ.

Подає Василь Лукич.

а) книжки.

Маларі. Оповідання Всеволода Гаршина. Переклад з російського Д. Пісочинськ. Накладом К. Паськовського. — Львів, 1894 р. 34 стор. 32". Ціна 0 кр.

Надъ свѣжими могилами написавъ Олександръ Кониській. Передрукъ зъ „Дѣла“. — Льв., 1894 р. 32 стор. 16". Ціна 10 кр.

Кудіш Олександрович Панько. Товитови словеса переканні старорусчиною. — Коломия 1893 р. 27 стор. 16". Ціна 10 кр. Видав М. Павляк.

Ілюстрований буквинський православний календар на рѣнь звичайний 1894. Рочникъ 21. — Видав тов. „Руська Бесѣда“ в Чернівцях. Льв. 1893 р. Стр. 22 нел. + 50 + 12 + 72 + 16 нел. 8".

Зміст літературно-наукової частини, впорядкованої Ом. Поповичем: І. Поезії: Мрії, Перебенді. Вівчарева полощина, Д. Млаки. Зорана ліч, Леє Українці. Із скорбних пісень, О. Кониського. В Батурні, М. Луківни. Вода та грелба, Л. Боровиковського. Невільницький корабель. Гайного-Зінківського. З „Ліричних інтермедіо“ і Гасне Гайного-Кримського. II. Проза: В 25-літні роковини заснування літ. тов. „Р. Бесѣда“ в Чернівцях. З моєї подорожі по Буковині, Наума Шрама. Маларі, онов Всеволода Гаршина, переклад Д. Пісочинця. Дещо про наших Вірмен, Н. Яворовського. Дещо про виховане, за Л. Кельнером написав О. П. Із життя замітних Русинів: Маркіян Шашкевич. Др Степан Смаль-Стоцький. В. Чайченко. Як. Кухаренко. Петро Іеліч. Дещо з господарства. Бєччина. Сьмішне. Що горівка може. Буковинські товариства руські.

Про шпихлѣръ и крамницѣ написавъ Д-ръ Кость Левіцький. [Книж. тов. „Просвіта“ Ч^о 163, а 12-та за 1893 р.]. — Льв. 1893 р. 45 і 3 нел. стор. вел. 16". Ціна 12 кр.

Про братцо хрестителі або баптистів на Україні. Написав Михайло Драгоманов. Передрук із „Хлібороба“. — Коломия, 1893 р. 20 і 3 нел. стор. 16". Ціна 10 кр.

Патент цисаря Іосифа Другого про танси за церковні треби с поясненіями Дра Северина Даниловича. Перевів і видав Михайло Павляк. Передрук із „Хлібороба“. Коломия, 1893 р. 22 і 2 нел. стор. 16". Ціна 20 кр.

А. Василенко. Найкращі Малоруські писни. — Катеринослав 1893 р. 74 стор. 16". Ціна 40 кр.

К. П. Мир-скій. Бабське військо. Повість із Малорос. нар. быта. — Одес., 1893 р. 30 стор. 16".

К. П. Мир-скій. Жиночи хитроци. Малорос. нар. повість. — Од., 1893 р. 29 стор. 16".

К. П. Мир-скій. Максимъ Лобода и его бѣда. Малоросійська повість зь народнього побуту. — Од., 1893 р. 30 стор. 16".

К. П. Мирославскій. Весели полтавци. Украинская комедія въ 3 дѣйств. съ пѣніємъ, хорами и танцами. — Одеса, 1893 р. 62 стор. 8".

К. П. Мирославскій. Замороженный Марко, або зъ мылымъ зустрілася тай одружилася. Малорос. оперетта въ 1 дѣн. — Од., 1893 р. 30 стор. 8".

К. П. Мирославскій. Козаче сердце. Историч. картины в 3 дѣйств. съ пѣніємъ, хорами и танцами. — Од., 1893 р. 64 стор. 16".

К. П. Мирославскій. Гетманци. Историч. картины времєвъ Запорожья въ 4 дѣйств. съ пѣніємъ, хорами и танцами. — Од., 1893 р. 62 стор. 8".

А. Л. Андрееновъ. Полтавская битва. — Петербург, 1893 р. 18 стор. 8".

Вел. кн. Ярославъ І. Великій. — Москва, 1893 р. 52 стор. 8". Ціна 10 коп.

Гая и Назаръ, или добро за зло. Повѣсть, заимствованная изъ Соч. Т. Г. Шевченка. — Вид. Губанова. Москва, 1893 р. 106 стор. 16".

П. Жвѣтскій. Мысли о народныхъ малорусскихъ думкахъ. — Київ, 1893 р. IV і 249 стор. 8". Ціна 2 карб.

Редактор части літературно-наукової: **Василь Лукич.**

Видав Наукове Товариство ім. Шевченка.

З друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка під зарядом К. Беднарського.

А. П.—овъ. Артистка малорусской труппы М. К. Заньковецкая. Краткій биограф. очеркъ съ характеристикою ея дарованія въ отзывѣхъ лучшей театр. критики. фотограф. портретомъ и посвященными ей стихотвореніями. [По поводу 10-лѣтней дѣятельности]. — Одесса, 1893 р. 12 стор. 8". Ціна 60 коп.

б) периодичні видання.

Дѣло [1883 р. Ч-а 256—292]. Оповідання, новелі і сюжети: Гі де Мопасанта-В. Шурата — Каліка (270). Т. Кудринського-В. Шурата — Замчисько (272—274). Поля Бурже-Леона — Маркильцо (279 і 280). Д-ра А. Чайківського — Споминок з перед десяти літ (282, 283 і 289—292). А. Теріста-В. Савя — Грабар (284). Франсоа Коппе-Хосенний злочин (286) і Старий уніформ (287). Павла Кудрика — На святій вечір (288). **Статі літературно-наукові:** Ол. Кониського — Над свѣжими могилами (256—259, 261 і 262). Д-ра В. Мильковича — Перше вступлене Казиміра Вел. на Русь (264—268). Промова посла Романчука у віден. палаті послів 15/12 93 при дискусії над провізориєю бюджетовою (278).

Народна часопись [1893 р. Ч-а 218—293]. Оповідання і новелі: Мар. Марковичи — Як липовецька мельничка знов промовіла (225 і 226). Кол. Міксата — Червона камелія (227). Вол. Струпежницького — Циганські хрестини (228—232). Прогнане з армії (243). Е. Будого — В осени (244). Віно Леєї (245—247). Г. Шрайберсгофена — Що виділи чайки (253—259). Сторожа перед Мркаліє (260—262). Гурбана Ваньського — Жінка рубача (267). Л. Толстого — Не загасли іскри, огонь буде (270—272). Л. Бельота — Між бедуїнами в Геджас (281—286). Ф. Фридриха — На святій вечір (287 і 288). Леодора Різдвине балаган (289). **Розвідки і статі наукові:** Із поля техніки (218—220 і 233—235). Дон Педрїто (221). О тих, що пишуть і тих, що читають (222—224). Мар. Шашкевич (236—240). Леон. Глібів (248). Тов. „Просвіта“ в 25 літні роковини заложена его (268 і 269). Пюральтер і Ер-Ріф (241, 242 і 249—252). Кілька черт з життя кн. Олександра болгарського (263—266). П. Іванов, хміль і алкогольїзм (273, 274 і 390—293). Дещо з історії 55-ого полку піхоти (275—280).

ПОСМЕРТНІ ОПОВІСТКИ.

Дмитро Павлович Пильчиків [Пильчук] умер в Харкові в перших днях жовтня 1893 р. Скінчивши університет учительював в Полтаві в наддєському корпусі, де спершу учив самій історії, а потім давав єму ще політичну економію і статистику. Тут, особливо в рр. від 1858 до 1867, розвинув широку діяльність патріотичну. Не було тоді такої події громадсько-поступової, щоб біля неї він не працював — коли не яко ініціатор, так яко робітник. Недільні і суботні школи, щоденна школа, народні читання, народня бібліотека, народній театр, літературно-музичні ранки і вечери, публичні відчити, дівоча гімназія і таке інше — з усім тим з'єднано імя і праця Дмитра Павловича. Але опріч публичної праці — була у нього ще й хатня праця. У нього збирались люди молоді і дорослі, — останні що суботи. Хата его зробила ся і горном, де гартували ся думки, і кирицею, що біла з неї ініціатива праці й роботи на користь загальну. Він заслужив ся чимало і коло заснування Товариства імені Шевченка. В однім з найблисших часел „Зорі“ помістимо его портрет, а також ширший огляд його життя і діяльності. Земля єму пером!

Від Д. М. Крамаренка одержали ми також коротку життєпис Івана Череватенка, котра доповняє в дечому некроль его [на сторони 43]. М. Крамаренко пише: Небіжчик походив з мужики. Освіту відобрав у волинській реальній школі. Треба сказати, що наші земляки з такою і навіть з меншою освітою звичайно шуть ся в пани, переважаючи всякий зв'язок з тою верствою, що з неї вони походять. Не такий був Іван Якович: він по всяк час брав живу участь в громадських справах своєї рідної свободи. Його постійною мрією було служення на користь просвіти українського народу. Тим то він давно вже мав зносини з редакцією московського видавництва „Посредникъ“ в справі видання українських книжок для народу. Але поки головою редакції був толстоєвчєв, справа не посувувалася наперед, не вважаючи на приятельські відносини Ч—ва до небіжчика. Бо цей діяч радійший був, в інтересах міжнародного єднання (!), підтримувати воляпів, ніж давати українському народові книжку на його рідній мові. Торік редакція „Посредника“ перейшла до інших рук, і Іван Якович з великою радістю міг писати, що його довгий клопіт в редакції „Посредника“ вінчав ся успіхом. Тут починає Іван Якович запрошувати українських письменників до праці. Новий редактор „Посредника“ те-ж не сидів, згорнувши руки: в Петербурзі Москві і в інших містах він запевнив собі співробітництво українських письменників. Наслідком цього були надруковані в „Зорі“ 1893-го року Ч^о 6, стор. 121] запросили Гр. Коваленка помагати „Посредникові“ в виданні цієї книжки українських, як працями літературними, так і розповідженєм виданнів. Останнім бажанєм небіжчика було яко можливиде бачити українські видання „Посредника“. Сам Іван Якович на писав драматичний твір „Чорноморець“, на котрий помістив рецензію у „Зорі“ Мусій Школадченко. Хто мав нагоду познакомитись з Іваном Яковичем, той уже не міг порвати приятельських відносин з цим щирим, чесним і надзвичайно симпатичним Українцем. Нехай же буде пером земляк над сям, достойним пошанування, сином матері Українці

З сям Числом розсилаємо додаток: „Словарь російсько-український“, том II-ий, арк. 2-ий.

За редакцію відповідає: **Осип Маковей.**

Original from URBANA CHAMPAIGN

Generated on 2015-08-15 07:50 GMT / http://hdl.handle.net/2027/luig.301121180004172
Public Domain in the United States; Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google